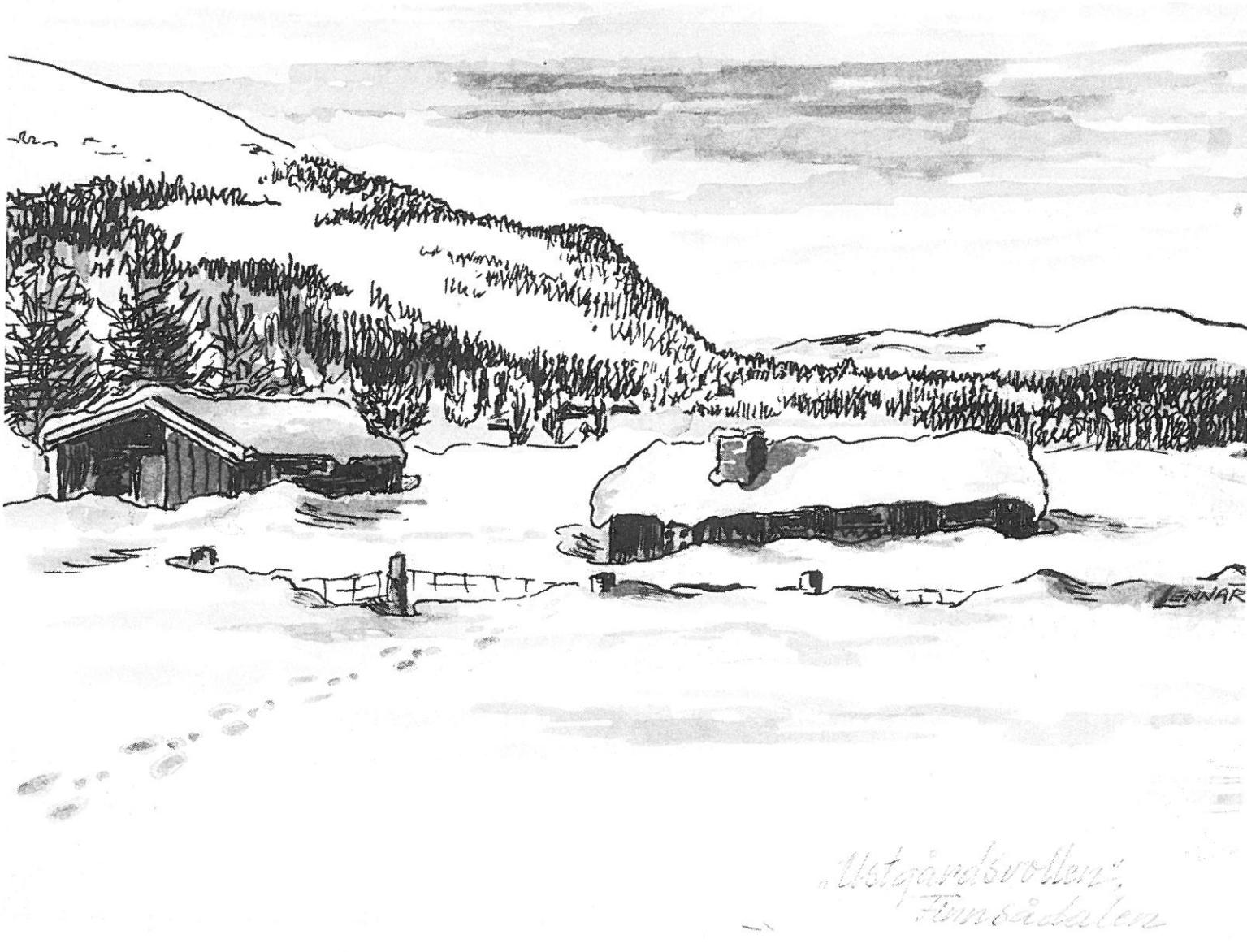

Oppvunder fjellbandet 1990

Utgående vollen,
Flensdalen

*Vi er et alternativ
som bankforbindelse for
DEG!*

ÅPENT HVER LØRDAG

Gunstige renter på innskudd og utlån

SMS: **10,5% fra første krone**

Kap.kto.: **10,0% fra første krone**

I tillegg lover vi

SIKKERHET OG SERVICEKVALITET

Bankens ekspedisjonstider:

Tirsdag, onsdag, torsdag og fredag	8.30—15.30
Lørdag	8.30—12.00
Mandag telefon eks.	8.30—15.30

**HALTDALEN
SPAREBANK**

TLF. 074/16 359

Oppunder fjellbandet 1990

Hefte nr. 12

Utgiver: HOLTÅLEN KULTURSTYRE

I redaksjonen:

Hans O. Grønli, Per Olav Almås, Ivar I. Volden

Kulturkontoret:

Peder Drøyvollsмо

INNHOLD

Redaksjonen:

Arnljot Eggen:

Halvard Bakås:

Leiv Reitan:

Bjarne Prytz:

Ivar I. Volden:

Einar Tilseth:

Leiv Reitan:

Leiv Hov:

Per H. Kullbotten:

Per Åsvold:

Martin Åsvold:

Anders Grønli:

Einar Nesgård:

Steinar Folde:

Gunnar Eide:

Peder Drøyvollsмо:

Mally Gjersvoll:

Ole Eidebakk:

Eivinn Graftås:

Birger Kullbotten:

Odd Skjølvold:

Ingeborg Svelmo:

Hallstein Morken:

Ole Eidebakk:

Arnljot Eggen:

Eivinn Graftås:

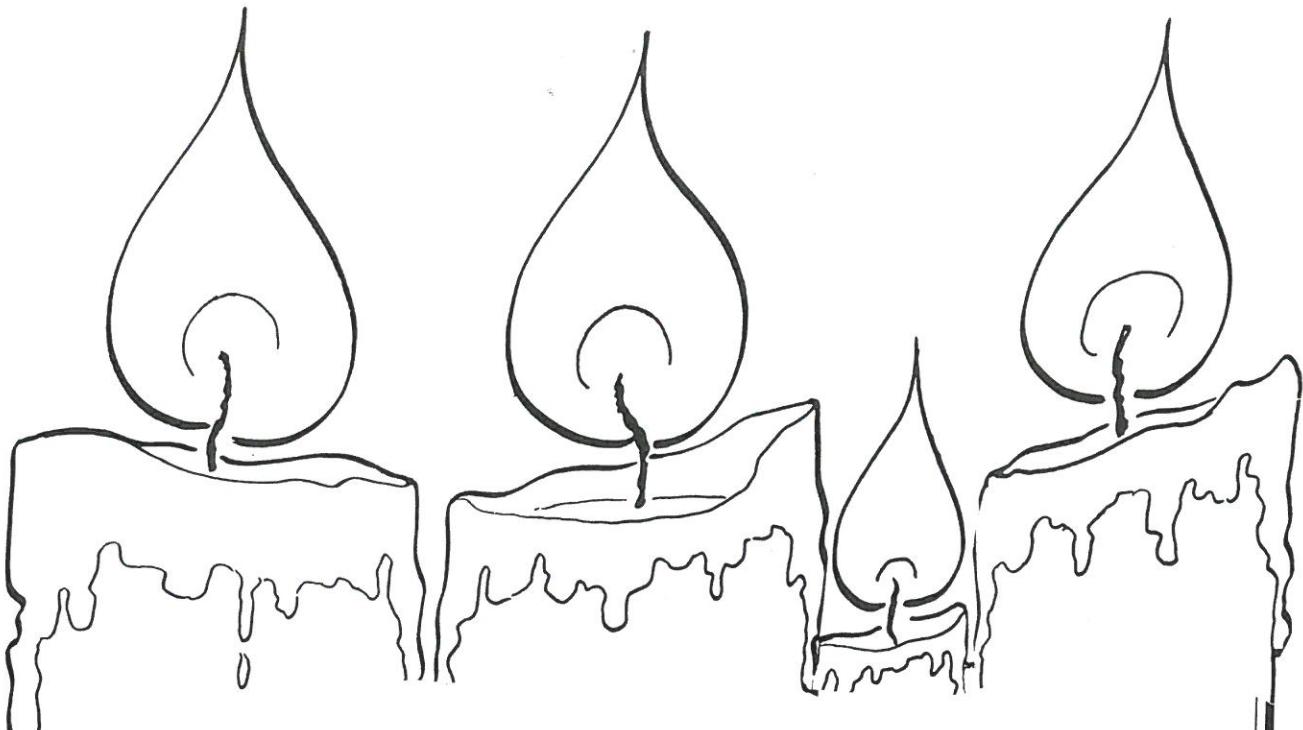
Eystein Eggen:

Forord til vår kjære leser	2
Åbyggjar under dramatiske år ved Knaben Molybdengruver	3
Den siste legdeskallen i Hessdalen	8
A Sofia	10
Det er gammelt «Bjørjarblod» i Pryss-ryssan også!	11
Han var med og senket Blücher!	12
Så kom månen	13
Hovset 'n	15
Langs setervegen og opp til Spunset	16
Krigsminner glemmes aldri	19
De første ålbygger	21
Cornelia Smeltehytte	22
50 år på Bygdøy	23
Men det va før det, og itte no	25
Fuss-stuggu	25
Ludvig Halvorsen Kjerrengvold	27
Musefelle	30
Mine fjell	30
På vandring	30
Ureining	31
Minner fra Aalen Trearbeiderskole	31
Minner fra Stensli stasjon	32
Barndomsminner fra Finnsådalen	35
Gamalsetret	36
Vårtegn	38
Blåbær-sjauen og Johan Falkberget	39
Sommarsong	40
Johan Falkberget	40

Forsiden er tegnet av Lennart Bentzen: Ustgårdsvollen.

Kr. 25,-

Trykk: Arbeidets Rett

FORORD til vår kjære leser!

Du sitter nå med den 12. utgaven av Oppunder Fjellbandet foran deg, og vi håper bladet vil være ihvertfall litt til glede, og et lite lyspunkt i vintermørket.

Noen vil kanskje synes at for mye av stoffet i dette nummeret dreier seg om krigstida, men vi ønsker på denne måten å markere 50-årsminnet for krigsutbruddet, og vi har vel heller ikke vondt av å bli minnet om den påkjenning denne tida var — også for vårt lokalsamfunn.

Vi har merket oss at det kommer forholdsvis lite stoff fra og om Haltdalen og Aunegrenda, så vi oppfordrer derfor innbyggere i og utflyttere fra nedre del av kommunen til å «åpne slusene i dikterårene». Vi er helt avhengige av dere for å kunne utgi et godt og variert blad.

Noveller og fortellinger er mangelvare, og vi håper derfor å få inn slike for å få mer variasjon i stoffet.

Som en del leserer sikkert merket seg, var det i siste nummer mange trykkfeil i Haltdalssangen. Denne er derfor med i en rettet utgave innlagt i dette nummer.

Til slutt vil vi oppfordre leserne til å komme med synspunkter på bladet, og mest av alt ønsker vi at dere skal komme med stoff, bilder, tegninger o.a. eller idéer til stoff som kan brukes, og vi tar imot året rundt.

*Med hilsen
Redaksjonen.*

Ålbyggar under dramatiske år ved Knaben Molybdengruver

Av Arnljot Eggen

I 1937 drog 34 ålbyggar og eit par haltdalingar til Knaben Molybdengruver øvst i Kvinesdal i Vest-Agder, og fleir skulle koma etter. Dei var alle unge menn som hadde kjent arbeidsløysa på kroppen eller hatt därleg betalt arbeid — for eksempel ved Kjøli gruver, der daglønna var 5 kroner, mens dei på Knaben kunne oppnå 14-15. Ingeniør Krogh, tidlegare på Killingdal, var tilsett på Knaben og hadde skaffa dei arbeidet.

Knaben var ei helsefarleg gruve, nummer tre på statistikken etter Folldal og Bjørkåsen (i Ballangen) når det gjaldt høg silikosefrekvens. Driftsmåten var også tung og gammaldags med handlasting nede i gruva. Vassboring var innført, men salvene vart fyrt av dag og natt på skifta, så støvet stod tett. Det var sett i gang stordrift, for etterspørseleinen på molybden var stadig aukande. Molybden var eit viktig legeringsmetall i våpenindustrien. Det svenske Johnson-konsernet, som i realitet eigde gruva, eksporterte store mengder til Tyskland.

For arbeidsfolk i den tida var det å skaffe seg arbeid viktigare enn risikoene. Martin Næsgaard fra Ålen var ein av dei som pådrog seg silikose på Knaben, og han kjende fleir som var utsette for det same, blant andre ein sørلنning som døydde berre 28 år gammal av sjukdommen. Næsgaard vart også skadd under ei sprengingsulykke da den unge sambygdingen hans Lars Eggen omkom i 1940. Slike ulykker hadde sin grunn i at dei fekk utlevert lunte av därleg kvalitet. Konsistensen i lunta var slik at den kunne brenne for fort; det vart uråd å beregne sikkert når salva gjekk.

Etter det tyske angrepet og krigshandlingane i Norge i 1940 reiste dei heim og var i tvil om dei skulle dra tilbake til Knaben. Dei visste at molybden var viktig for okkupasjonsmakta. Men samtidig var dei klar over at okkupanten hadde herredømme over all norsk industri han kunne dra nytte av, også all annan gruveindustri enn molybdenproduksjonen.

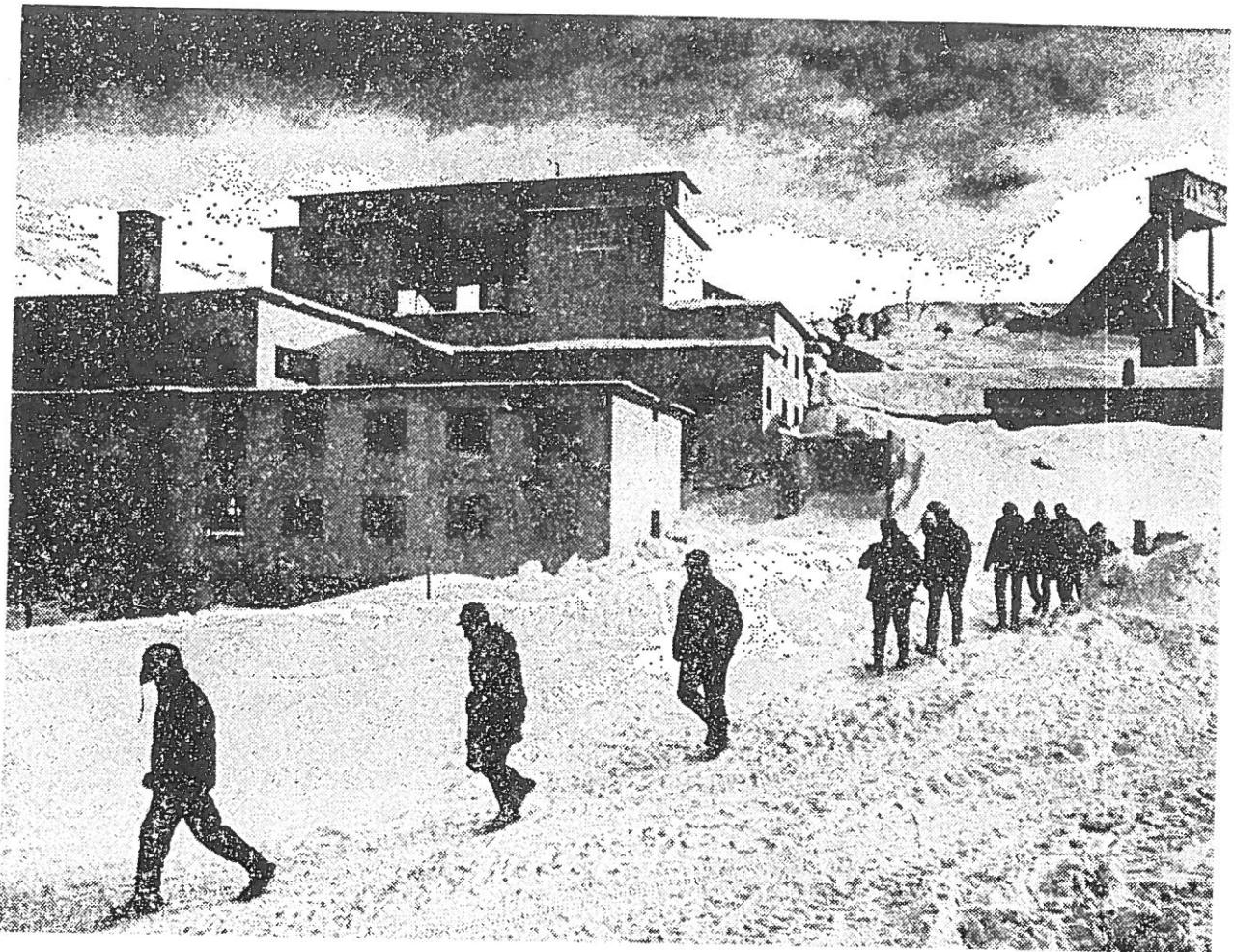
Administrasjonsrådet kom med oppmodingar om å halde hjula i gang, og folk måtte framleis ha eit arbeid å leva av, og eit arbeid dei kunne. Knaben-arbeidarane ville dessutan bli henta med

tvang om dei ikkje kom tilbake. Dei som drog kunne vel heller ikkje førestille kva for eit helvete Knaben etter kvart skulle bli i krigsåra.

FØRSTE BOMBEANGREP MOT GRUVA KREV DØDSOFFER

Tyskarane plasserte no ei stor militærforlegning på Knaben. Gruva hadde faktisk både norsk, svensk og tysk leiing, attåt den svenske og norske direktøren ein ingeniør frå Krupp-verka i Tyskland, og denne hadde overoppsynet med drifta. Arbeidsstokken vart auka til 1000 mann. Dessutan brukte tyskarane renegatar frå Ukraina, dei såkalla Ostarbeitern, og etter kvart oppretta dei også ein fangeleir for sovjetiske krigsfangar der. Fleire nordmenn vart tvangssende dit. Arbeidslønnene var forholdsvis låge og kosta lite for tyskarane som hadde fått tak i den norske setelpressa. Inntektene av produksjonen gjekk til det norske «skuggeselskapet» og sjølsagt mest til Axel Johnson & Co, som da var krigsprofittør på norsk jord.

Den 3. mars 1943 bomba britiske fly vaskeriet og knuseriet ved gruva. 16 arbeidarar omkom, og blant dei var ålbyggen Eilif Hofstad. Sambygdingen Ole Lillevold unngjekk ved eit tilfelle å bli eit av ofra. I staden vart han augevitne til bombinga, fordi han hadde klemt ein finger mellom vaggen og loket nede i gruva dagen før og hadde fri for å gå til lege. Han sat og barberte seg ved vinduet i andre etasje i ei brakka som låg om lag 300 meter nedanfor vaskeriet og gruveinngangen. Da hørte han plutselig larmen frå fly som kom lågt og fort. Ei sveit på seks britiske Mosquito-fly feide i lytfart oppover dalføret, over slamsjøen nedanfor gruva og mot vaskeriet og knuseriet. Det kraftige drønnen av bombeeksplosjonane kom like fort. Ole vart sittande med barberhøvelen i lufta og såg svart røyk velte ut av bygningane. I neste stund svinga ei sveit på fire fly rett mot brakka der han sat. Han kasta barbersakene og handkle, sprang ned frå andre etasje og ut for å finne dekning. Råvvil venta han at ei bombe ville slå inn i brakka. Men flya hadde kanskje gjort ei feilmanøvrering, for i neste stund vart dei retta opp og var over knuseriet og vaskeriet. Frå den kanten kom nye kraftige eksplosjonar, flammer og røyk.

Bombinga var over etter fem minutt. Flya vart borte innover fjellet frå Knaben. Ole vart ståande og såg folk komma springande frå brakkene som låg lenger opp mot gruva for nokså planlaust å finne gjømmestader. Det fanst ikkje noe tilfluktsrom, og angrepet hadde i bokstaveleg forstand komme som lyn frå klar himmel. Ingen luftsirener hadde varsla. Det tyske luftskytset rakk ikkje å løyse eit einaste skott og ville heller ikkje ha treft, så lågt og fort som flya kom.

No hadde det hendt det som arbeidarane iblant snakka om og frykta når det var klårver: Gruva var krigsviktig mål, dei allierte hadde molybdenproduksjonen i kikkerten. Men ingen hadde venta at angrepet skulle komma utan varsel. Sjokket vart enda større etter kvart som folk fekk greie på virkninga av bombinga. Dei prøvde å komma nær bombemåla ved gruveinngangen. Korleis hadde det gått med arbeidskameratane der inne?

Wehrmachtoffiserane brølte og geberda seg og kommanderte soldatane til å sperre av området. Etter kvart tok det til å sive ut kva som hadde skjedd. Klokka i stollen hadde stoppa på 14.20.

Tjue minutt før hadde nytt mannskap vore ved gruveåpninga på veg til skift inne i gruva. Dei ville altså ha hamna rett opp i bombenedslaga hadde flya komme da. Men inne i stollen var avgående skift på veg ut. Blant dei skulle Ole ha vore om han ikkje hadde hatt fri. Det var med blanda kjensler han skjønte han hadde vore heldig da han fekk høre at desse karane var omkomne alle saman, blant dei ålbyggen Eilif Hofstad. Dei hadde ikkje skjønt faren før dei kom til utgangen av gruva saman med ein tysk ingeniør, og ein fulltreffar frå eit av flya eksploderte der.

Det hører med til historia at tre kontoristar som sökte tilflukt i gruva, prøvde å varsle det avgående skiftet om bombinga utanfor. To av kontoristane overlevde fulltrefaren ved inntaksstollen. Som ved eit under hadde alle tre komme seg ut av kontora, som låg over vaskeriet, etter at bombinga begynte. Ein av dei, Andreas Valente, har fortalt om dette.

DEI TRE KONTORISTANE

Valente hadde tatt seg jobb på stigerkontoret på Knaben etter å ha vore lensmannsfullmektig i Far-

sund og stempla som «politisk upåliteleg» av ein NS-lensmann. Han valde Knaben i staden for å bli tvangssendt på tysk militæranlegg. Den dagen fyla kom sat han saman med ein ny mann på eit lite kontor over vaskeriet for å gi han innføring i bruken av ein elektrisk skrivemaskin, eit svært monstrum den gongen. I bråket frå knuseriet under seg hørte dei ikkje at fyla kom. Dei vart ikkje var noe uvanleg før veggan frå nabokontoret kom rasande inn i rommet. Så kom eit kraftig lufttrykk som slengde dei ned på golvet, velta eit stort skrivebord og den tunge skrivemaskinen. Dei splintra delane frå den fauk veggimellom. Brått vart det stilt. — Eksplosjon i vaskeriet, meinte Valente. Alt maskineri hadde stoppa, og det elektriske anlegget var ute av drift.

— Eg hører flydur, sa den andre. Han hadde knapt sagt det før det kom eit nytt brak. Døra til kontoret vart splintra og ei stor bombe låg brått og vippa på golvet framfor dei. Dei to kontoristane skreva over den og byksa ut i gangen. Der møtte

dei kontoristen frå kartotek-kontoret som kom stormande likbleik mot dei. Bomba hadde gått tvers gjennom kontoret, over hovudet hans, og så gjennom to betongveggar og to dører før ho landa inne på kontoret til dei to andre.

— Inn i gruva! skrek Valente, og dei greidde å nå inngangen gjennom eit regn av splintar og stein utan å bli trefte. Inne i gruva hadde lyset gått, og dei sprang innover etter skinnegangen. Plutseleg møtte dei folk på veg ut.

— Dei bombar gruva! ropte Valente.

Ein av dei som kom mot dei, løfta ei karbidlykt han bar. Dei såg at det var den tyske gruveingenieren.

— Sabotasje! skrek denne og gav seg til å springe mot utgangen. Dei andre i flokken følgde etter han. Dei tre kontoristane ropte at dei måtte snu. Men ingen syntes å anse det. Kanskje trudde dei ikkje på varslet, kanskje var dei nysgjerrige.

Dei tre snåvde seg etter svillane vidare innover i gruvegangen. Da dei var om lag hundre meter

I neste stund var fyla over knuseriet og vaskeriet...

inne, kom eit nytt øyredøyvande brak og eit skarpt lysglint utanfrå. Valente fekk slengt seg rundt eit hjørne i ein sidegang, men kjende i det same eit slag i ryggen, vart løfta til vers og kasta langt innover. Han kom til seg sjøl med kontorjakka flådd av kroppen. Det første han tenkte på var korleis det hadde gått med dei andre to. Da kom den svenske direktøren opp frå gruva med ei lykt i handa. Han lyste på Valente som var så ille medfaren og overdryssa av støv at direktøren ikkje kjende han att. Valente fortalte kva som hadde skjedd, og direktøren sprang ned i gruva for å varsle dei som enno var på skift. Etter kvart fann Valente att dei to andre kontoristane. Den eine hadde fått slengt seg ned slik at lufttrykket gjekk over han. Men kontoristen frå kartoteket var kasta rett i bergveggen med slik kraft at han var livlaus.

Dei som var lengst inne i gruva hadde ikkje merka noe til bombinga. Men alle kom no opp etter å ha blitt varsla. Eit forferdeleg syn møtte dei. Dei som arbeidde i vaskeriet, hadde ikkje hatt noen sjanse, men låg som omkomne og lemlest i ruinane etter bygningen.

Det vart klart at i alt 16 av dei norske arbeidara-ne hadde mista livet. Til dels var dei slektingar, blant andre to brør frå Kvinesdal og søskensbarnet deira. Ein av brørne var berre kommen til Knaben for å spørja etter arbeid den dagen, fordi han var truga med tvangssending til Nord-Norge. Kor mange tyskarar som var gått med, fekk ingen greie på. Frå luftvern-stillingane rundt gruva vart det kjørt lastebilar med omkomne soldatar under presenningen.

Han var så ille medfaren at direktøren ikkje kjende han att.

Lars Eggen

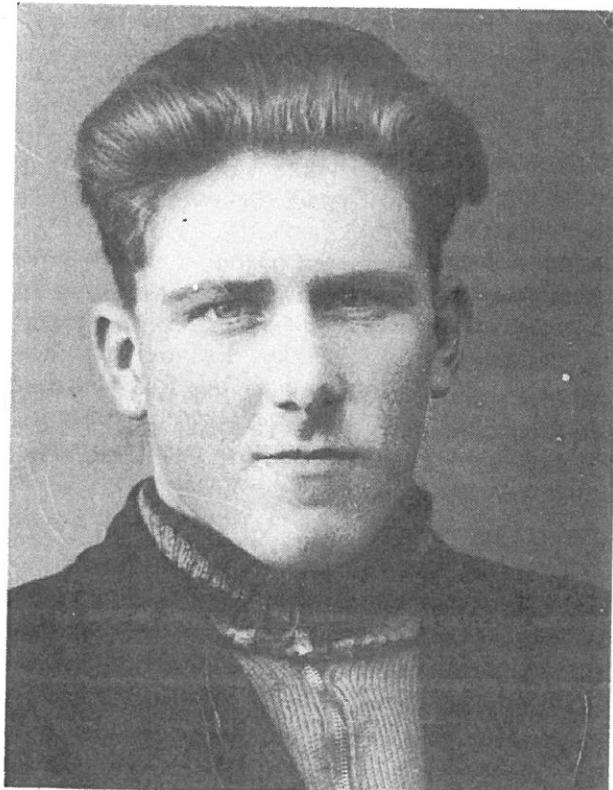
JOBB FOR KRIGSFANGANE

Dei sovjetiske krigsfangane vart no brukte til å demontere ueksploderte bomber. Forbitra måtte dei norske arbeidarane stå utanfor sperringane og sjå desse utmagra og fillete fangane bli kjørte inn på området og dytta ned av lasteplanet med gevær-kolber. Dei vart sperra inne for natta i eit gammalt grisehus. Dagen etter vart dei sette til å uskadeleggjera blindgjengjarane. Det gjekk bra til turen kom til den bomba som hadde landa inne på golvet på stigerkontoret. Fem fangar vart kommanderte dit opp mens tyskarane heldt seg på trygg avstand. Dei fem hadde ikkje vore der lenge før restane av kontoret gjekk i lfuta saman med fangane. Det var noe påfallande med dette sidan fangane hadde vist handlag når det gjaldt å desarmere bomber. Somme meinte at dei fem hadde tatt livet av seg med vilje, fordi det ikkje orka å halde ut i den brutale fangeleiren.

ETTERVIRKNINGAR OG NY BOMBING

Ole Lillevold har fortalt at han som fleire av arbeidskameratene hadde lagt merke til tre mann som på eit visst tidspunkt kom til Knaben og fekk arbeid i gruva. I og for seg var ikkje dette merkeleg. Men dei måtte undre seg over at ein av mennene alltid heldt seg inne mens to andre var på skift. Bombinga skjedde på ein tirsdag. Laurdagen før hadde dei tre mennene reist frå Knaben og lagt att ein lapp med beskjed om kor reiskapen dei hadde brukt i gruva var å finne. Det vart sidan kjent at dei hadde reist til Egersund og tvinga ein båteigar til å skyssse seg til havs der dei vart tatt opp av ein ukjend bått natt til søndag. Truleg hadde dei hatt sendar på Knaben. Kanskje hadde dei også studert skiftordningane for å spara norske liv, noe som altså likevel ikkje lykkast.

Ole Lillevold fekk elles kjenne ettervirkningar av bombinga på meir enn ein måte. Det var sjølv sagt eit hardt slag å miste arbeidskameratar som stod han nær og blant dei ein sambygding. Same dag som bombinga hadde skjedd, oppsøkte han ålbyggen Hans Kirkhus. Da han tok av seg topplua inne på rommet hans, viste det seg at ho var full av hår. Han trudde først det kom av at han hadde klapt seg eit par dagar før, men vart snart klar over at han var i ferd med å miste heile hårgarden. Det kom nok av sjokket etter bombinga.

Ole Lillevold

Eilif Hofstad

Etter den tid gjekk flyalarmen rett som det var. Det førte til søvnlyse og nervøsitet bland arbeiderane, og attåt den därlege maten måtte det verke avkretfjande. Middagsmaten var for det meste klippfisk. Det vart skaffa poteter, men dei vart lagra i ein nedlagt stoll utan ventilasjon og råtna. Mjølka som fanst på Knaben måtte gå til familiær med barn. Dei andre måtte nøye seg med kaffeerstatning. Smør var ikkje å oppdrive om ein ikkje hadde kontaktar blant bøndene nede i bygda. Det blir fortalt at somme karva det därlege brødet ned i kaffeerstatninga og åt det på den måten.

Tyskarane forsterka vakthaldet og sette opp meir antiluftskyts. Eit slags tilfluktsrom vart ordna i ein gammal stoll. Eit nytt luftangrep kom 16. november 1943, denne gongen med amerikanske fly. Dei slepte over 200 bomber over Knaben etter først å ha bomba ved Vemork og på Herøya, der dei var ute etter tungvatn-produksjonen. Eit par hundre fly var på vengene og kom i puljer. Det gjenoppbygde vaskeriet vart jamna med jorda, og ei rekke av dei bygningane som låg nærmast gruva, vart lagt i grus.

Denne gongen kom alle seg inn i tilfluktsrommet om dei ikkje var i gruva. Lillevold hadde avtale med ein arbeidskamerat frå Rugldalen om å ta seg av kona og barna hans når denne var på skift. Dei sat inne i den nedlagte stollen under angrepet og kjende godt lufttrykket frå dei store sprengbombeiene.

Etterpå var så mye øydelagt at det vart drifts-

stans i fleire månader. Dei som reiste heim vart tvinga tilbake da drifta kom i gang att. Alt i 1942 hadde Ole Lillevold og andre ålbyggjar prøvd å nekte å møte opp etter sommarferien. Men politiet kom med ordre om at dei hadde å innfinne seg på Knaben innan ein viss dato. Det ville elles føre til represaliar som for eksempel tvangssending av søsken. Somme greidde å rømme ved å ta seg over til Sverige — eller ved å stikke seg bort og gjera seg nødvendig i anna arbeid. Dei som måtte halde ut på Knaben, var nokså forkomne da freden kom i 1945.

*****

Knaben Molybdengruver heldt det også gåande med drift etter krigen, men arbeidsstokken kom frå andre kantar enn Ålen og Røros-distriktet. Attåt dei fastbuande kom ein god del frå Nord-Norge etter kvart. Gruvegrenda vart også eit meir velordna samfunn med familiehus, ny skole og veg. Men i 1973 vart det full driftsstans, truleg fordi Johnson-konsernet skaffa seg billigare molybden frå dagbrot i Brasil. For dette kjempekonsernet var Knaben nærmast ein ørliten del av verksmedene, og med 96% av aksjane hadde generalkonsul Axel Johnson makt til å slette ut det vesle lokalsamfunnet med 350 sjeler med eit pennestrokk...

Martin Næsgaard

Den siste legdeskallen i Hessdalen

Av Halvard Bakås

Når vi i dag flyr fra det ene til det andre overdådige julebordet, eller daglig legger i oss slike kulinariske mengder at det går på helsa løs — for ikke å snakke om all krangelen om hvor dårlig det står til med eldreomsorgen — ja, da er det ganske fristende å la tankene dvele litt ved hvordan livet kunne være for den som ble gammel og skrøpelig før i tida.

Helt til i våre dager har det levd folk her som husker godt personer som gikk på legd. Det vil si at når et menneske ble gammel og ikke hadde noen nære til å hjelpe seg og ikke var i stand til å brødfø seg sjøl, eller ble skrøpelig på en eller annen måte, ble det å gå på legd.

Denne ordningen virket slik at vedkommende ble utplassert på gårder rundt om i bygda for kortere eller lengre tid — alt etter gårdenes størrelse og «råd». Når så den fastsatte tida var ute, var det i hui og hast å få legdeskallen eller legdeskjerringa til neste oppholdssted som var pålagt å ta imot legdeslemmar.

Vi som lever i et velferdssamfunn, har vel vondt for å forestille oss hvordan livet for disse arme menneskene fortonet seg. En må gå ut fra at de i de aller fleste tilfellene ikke var noen velkomne gjester, og både mat og stell for øvrig ble vel bare så som så.

De siste legdeslemmene i bygda vår var ei gammel kjerring de bare kalte «Legdes-Kyrsti» og en mannsperson som ble kalt «Kus-Mons». Hvem kvinnen var, har jeg ikke klart å få greie på, men den andre personen derimot er det folk som har levd nesten helt til i våre dager, som mintes godt. Mange historier og anekdoter går ennå om han.

Han hette egentlig Mons Jansen Gjersvoll, men hvorfor han i alle beretninger og historier har fått økenavne Kus-Mons, vet vi lite om, men vi kan vel gå ut fra at han var blitt kroket i ryggen og hadde en lutet holdning. Det vi derimot vet, er at han hele livet var regnet for en «kroksyl» og «tusuladd».

Han var født i 1806 som den fjerde av fem søsken og eneste sønnen til Jon Monsen Gjersvoll som druknet i Olderåa i Ålen i 1808. Jon hadde vært på Stene på tømring og skulle ri heim en kveld, og etter et voldsomt regnvær hadde Olderåa vokst

kraftig slik at strømmen tok hesten, og Jon falt av og druknet. Mons var da bare et par år, og hans yngste søster ble født etter farens død. Historien sier at Mons var den egentlige arvingen til Gjersvollen som da var en meget stor gård med om lag 20 storfe og flere kjørkrøtter og ungdyr. Gårdens verdi var anslått til 800 riksdaler (og det var en formue i de dager), men folkesnakket ville ha det til at hans eldre søster og mannen som begge var meget «fremkjøvde», tilegna seg gården.

Mons ble gift med ei enke, Anne Trøbakka (Trøen), men så vidt vi vet, hadde de ingen barn. Som før nevnt var ikke Kus-Mons noen atlet eller sjarmør, og det fortelles at en gang på sine eldre dager ble han spurt om hvordan han hadde fått tak i kvinnfolk og blitt gift med henne.

— Jo, sa 'n Mons, — vi gjette a Anne og je sju, og så satt vi på kvar vår sten rett mot kvarandre, og se kårrå je bortpå leggan hinnes.

Ellers har det versert et ordtak om 'n Mons i lang tid, nemlig: Det er skjulte krefta her, sa 'n Kus-Mons, han spente i hjel en kattunge ust på Kjerrengvolla.

Som alle kan tenke seg, hadde ikke disse stakkarene som var henvist til å gå på legd, noen personlige eiendeler av betydning med seg. Slik var det også med Mons, men han hadde ei lita treeske som inneholdt et par ort og åtte skilling. Denne eska var han livende redd for at Oppstugubben skulle få greie på at han hadde. Grunnen var vel at nevnte gubbe kanskje var med og ordnet utplassering av legdeslemmene her, og da var vel Mons, stakkar, redd for at han også kunne ta fra han denne for han så hellige treeske med hele hans kapital.

På sine gamle dager var Mons en del plaget med eksem (jeg er mer tilbøyelig til å anta at det var skabb i dette tilfellet), for de hygieniske forholdene var nok bare så som så blant disse stakkarene den

gang. Det fortelles at en gang Mons var forflyttet til Storstuggun eller en gård på Almåsa, fikk mannen på gården se at skjortekraven til Mons var grodd fast i store skurver på halsen hans. Mannen tok tollekniven og begynte å skjære løs kraven. Mons gråt og ba for seg: - Kjære, itte vår så hardhent åt me!

Mons fristet nok legdetilværelsen i lang tid. I folketellinga i 1875 er han nevnt som en syk og skrøpelig kårmann i Djupdalen i Ålen, men han levde enda i 15 år.

Siste leveåret var han på Kjerengvollen i Hessdal, og like under jul skulle han forflyttes til en gård i Ålen, om det var Grønli eller Finnland, vet jeg ikke, men han var da meget skrøpelig, og kona på Kjerengvollen syntes at det var følt at stakka-

ren absolutt skulle flyttes da. Hun syntes at han i hvert fall skulle ha fått bli der over jula, men det var nå en gang slik når legdesboka foreskrev flyting, var det ingen veg utenom.

Dette ble den siste legdesturen for Mons, for like etter at han kom fram, fikk han lungebetennelse eller «støngen» som gamle sa. Han kom seg aldri etter dette, og den 3. juni 1890 forlot Kus-Mons denne jammerdal 84 år gammel. Det fortelles at dødsfallet gikk hardt inn på Sigri på Kjerengvolla, og i lang tid etterpå gikk ho og sukset og sa: — Hadde 'n Mons fått vørri ustme oss tart over jula og hardast vinteren va over, se er je sikker på at 'n Mons ha levd lenge enn.

Legdevesenet opphørte her i landet i 1900 og ble avløst av en ordnet fattigpleie.

A Sofia

Av Leiv Reitan

Mange gode og kjære minna
trekkes frem under livets gang,
og døm e aller helst minnes
e knytta te musikk og sang.
Åt døm som ha fått slik en gave,
som formidler og bærer den frem,
døm vil e takke og prise —
en skjønn harmoni i et hjem.

I tunge og mørke stunda,
ja, ofte me livet på kant,
da tok me en trall og en tone.
Det letta på livet, «itj sant?»
Opp gjennom hele livet
sto vanskeligheta på rad.
Da gjaldt det å holde sammen
skull resultatet bli bra.

E va interessert i å lytta
te all slags musikk og spell,
og slik så vart det e vanka
hos a Sofia kvar en kveld.
E satt og nyta det hele
inn i stuggun i ro og fred,
mens a Sofia tok den gamle
gitaren fra veggen ned.

Ho la gitaren i fanget
og spelte med ledige hender.
Ho sang om sigøynerjenta:
«Når ilden i mørket brenner».
Ho spredte sin hjertevarme,
over alt va ho populær.
Og slik så va det at alle
i a Sofia vart så kjær.

A Sofia va glad i naturen.
Ho va født under fjellets fot.
Der fant ho også sin Anders —
hvor de to i sammen slo rot.
Døm fløtta nedunder lia
og trivdes på alle vis,
og begge visste å sette
på livet den største pris.
Ho hadde en egen evne,
som en tolker tå livets mystikk,
og mange kjærlighetsvisa
tå henne fremført me fikk.

No e a Sofia borte,
no kvile hennes gitar.
Men i de ensomme stundan
frem fra glemselet e tar
og nynne de gamle visan
som a Sofia sang en gang.
For ho vil e evig takke
som fylte mitt liv med sang.

Det er gammelt «Bjørjarblod» i Pryss-ryssan også!

Av Bjarne Prytz

Sekstenhundreårene var på mange måter ei turbulent tid som skapte stor uro og mange omveltninger i Europa. I 1618 brøt 30-årskrigen ut og den kom til å vare til 1648. Uroen på kontinentet kom også til å virke inn på Skandinavia generelt og Norge spesielt. De krigførende trengte metaller og krutt til krigens behov. Vårt felles statsoverhode, danskekongen, gjorde henvendelser til kurfyrsten i Sachsen om å få arbeidere til en mere industriell malmutvinning i Norge. Og denne henvendelse ble møtt med stor velvilje og imøtekomenhet. Vi må heller ikke glemme krigens redsler som pressmiddelet. En strøm av arbeidere begav seg til Norge.

De første reiste med datidens transportmidler eller gikk til fots til Hamburg eller andre havner. Størsteparten fikk skipsleilighet til Christiania eller steder i Oslofjordområdet.

En av dem var Johan Prytzer. Han fikk arbeide ved Fossum Jernverk ved Skien og var vel en av de første etter de opplysninger som foreligger. Etter det som videre opplyses om dette jernverks historie, var det dårlig drift ved Fossum og verket lå nede i flere år. Johan Prytzer flyttet så til Kvikne Kobberverk. Herfra kan vi følge familien og Johan Prytzer i Kvikne bygdebok. Han giftet seg og fikk barn. Vi vet om en Anders Johansen Prytz som var født i 1644. Videre vet vi om en Elias Prytz som var født i samme tiår.

Nå var Røros Kobberverk også kommet i drift og Johan Prytzers etterkommere var økt i tall og spredt over Kvikne og Rørosdistriktet. Noen gikk over fra gruvedrift til jordbruk eller andre næringer. Gruvedriften skapte nye jobber og nye yrker.

La oss hoppe et par århundrer lenger fram i tida. En av Johan Prytzers etterkommere var Ola Andersen Prytz. Han var gift med Berit Luzia Drevsjømoen. De kjøpte eller bygslet et bruk i Gruvedalen øst for Femunden. Det var ingen grense mellom Norge og Sverige her den gang. Den smule trafikk som foregikk før gruvedrift og folkeøkning tok til å merkes, gikk mest mot vest. Grensekommisjonen som ble satt ned rundt 1905, fastslo at den nåværende grense skulle gjelde. Av min

bestemors familie var det bare eldstemann som ble svensk. Han overtok bruket.

Industristedet Røros var enda lenge sentrum for området. Min far, Olaf Prytz, reiste hvert år fra han var 7 år til Gruvedalen og var gjetergutt for sin onkel. Første etappe gikk til Røros der han overnattet hos sin slekting Ingeborg Lillebo. Hun levde av å selge lutefisk og bodde i et lite hus ved Slagghaugen. I daglig tale gikk hun under navnet «Fischkbårra». Dagen etter gikk han fra Røros til Femunden og derfra tok han båten til Elgåa. Vide- re gikk han igjen til fots til han kom til gjeterstedet i Gruvedalen.

En sommer han var ferdig med gjetersesongen var det utsalg på revolvere på Røros. Fristelsen ble for stor og han investerte derfor 7 kroner i en slik revolver med skudd. Det skulle være unødvendig å fortelle at transaksjonen ble mottatt med svært liten entusiasme ved hjemkomsten. Jeg kan tenke meg at dette skjedde rundt 1904.

Industristedet Røros var sentret for begge sider av Røros, nordover i alle fall til Haltdalen. Mange Haltdalinger brøt opp i de vel 250 år Rørosgruvene var i drift. Bl.a. nevner Haltdalsboka en Ingebrigt Bjørgum under Ustbjørgum, en Even Ingebrigtsen og en Lorentz Ingebrigtsen. I 1761 kjøpte Peder Evensen Bjørgum en del markaslatter på Sølendet, d.v.s. Aursundsområdet mot Brekkens. Halvannet århundre gikk og i 1930-årene var min bror Odd gjetergutt hos de daværende eiere Gjertrud og Hans Morten Brynhildsvoll, i dagligtale «Kals-Morten».

De fortalte at de nedstammet fra Ustbjørgum i Haltdalen, opprinnelig kalt Trongården. Det var den gården min bestefar kjøpte da han flyttet fra gården han solgte i 1898 og som kom til å ligge på svensk område etter grensereguleringen. Ved eierskiftet bestemte myndighetene at de tre bruk skulle utskiftes for å få mer ryddige grenser. Min bestefar ble pålagt å flytte husene. Han ble gitt økonomisk kompensasjon for utgiftene og fikk kr. 240,- for å flytte stuelåna og kr. 70,- for å flytte fjøset. Stabburet måtte flyttes for kr. 10,- i kompensasjon.

Ut i fra dette mener jeg å kunne dra den konklusjon at vår familie, som reknes som rene innflyttere, i realiteten har gamle bånd tilbake til den eiemdom som min bestefar kjøpte kort før siste århundreskifte, og at vi også kan føre aner tilbake til de slekter som opprinnelig bodde på Bjørgum.

Det er da bl.a. gammelt «bjørjarblod» i oss Pryss-ryssan også. La det være min konklusjon.

50-årsminne:

Han var med og senket Blücher!

Av Ivar I. Volden

I første del av mai 1940 er to karer på veg oppover Østerdalen. Akkurat nå er det apostlenes hester som bringer dem nordover. Tidligere har de reist både med bil, buss og tog. De er ivrige etter å komme seg heim, sersjant Skår til Ålesund, og sersjant Ole A. Knudsen til Haltdalen.

Interneringsleiren i Vestby var ikke noe blivende sted. Heldigvis ble det bare et kort opphold der.

De to karene hadde nok litt av hvert å snakke om der de trasket etter grusveien. At de hadde vært med på det viktigste slag som skulle bli utkjempet på norsk jord under andre verdenskrig, kunne de sjølsagt ikke ha noen tanker om. Men de sterke opplevelsene de hadde vært gjennom, de menneskelige tragediene som var utkjempet rett foran øynene deres, den fare de sjøl hadde vært i, det var vel det som opptok dem.

Det hadde vært noen utrolige dager siden de forlot sine hjemsteder for å ta del i nøytralitetsvakta!

De var utkommandert til Kopås-batteriet, vis-a-vis Oscarsborg. Ettersom hele besetningen ble skif tet 1. april, sa det seg sjøl at det var svært uøvde mannskaper som skulle ta imot de tyske krigsskipene som gled inn Oslofjorden natta til 9. april. Be falsskolen, som hadde batteriet som instruksjons- og øvelsesbatteri, ble alarmert som rettere og betjening. Sersjantene Skår og Knudsen var kanonkommandører ved kanon nr. 2 og 3.

Sitat fra boken «Blüchers undergang» av Asbjørn Omberg:

«Så dukket de tyske fartøyene store og spøkelsesaktige fram i tåken og mørket rett utfor Lehmanns brygge i Drøbak. Det var ikke mer enn såvidt man kunne skimte dem fra festningen, hvor alt var gjort klart.

Første skudd fra Oscarsborg hovedbatteri gikk kl. 4.21 i Blüchers kommandotårn. Samtidig gikk første skudd fra Kopås i tåret fra motsatt side, også med svær virkning.

Hovedbatteriets annet og siste skudd mot Blücher gikk rett inn i skipssidene og framkalte voldsomme eksplosjoner.

I samme øyeblikk satte Kopåsbatteriet på Drøbaksiden inn en voldsom og effektiv beskytning.

Blücher, som på denne måten var mellom dobbel ild, gled i de nærmeste minuttene brennende og under høye skrik fra de sårede, og omgitt av et fargerikt fyrverkeri av sporlysprosjektiler, opp forbi Søndre Kaholmen.

To fly som sto på dekket aktenfor skorstenen, var da skutt i brann, og ilden brente seg raskt, det hørtes stadig eksplosjoner ombord. Forreste kom mandotårn heldet sterkt over til siden. Farten var nå sterkt redusert. Fartøyet seg ganske langsomt nordover med store huller i siden og stadig tiltagende brann og eksplosjoner ombord.

De første tyske fly meldtes kl. 0510, og kl. 0745 begynte bombingen av Oscarsborg. Luftvernbat teriet åpnet ild, og vi observerte flere treff. Utover dagen kom stadig flere fly. Da bombeflyene i lav høyde gikk over Kopås og skjøt med mitraljøser, måtte betjeningen søke dekning i skogen øst for batteriet. Bombesikre rom fantes ikke på Kopås. Bombingen fortsatte hele tiden meget intenst. Dessuten gikk flyene helt ned i tretoppene og beskjøt mannskapene som hadde søkt skjul i skogen med mitraljøser».

Heime i Haltdalen går familien og engster seg

Ole A. Knudsen.

Så kom månen

Av Einar Tilseth

Jeg har i en av mine tidligere artikler skrevet: Alltid når jeg skal skrive om et minne fra fjellet, havner jeg i min barndoms dal og seter. Slik blir det vel også denne gangen.

Da dukker et nytt minne fram. Et minne fra krigens dager.

Det var i 1953. Jeg satt ved vinduet på min egen setervoll. Jeg stirret ned i en gammel og grå vinduskarm, og der stod følgende skrevet: «Husk februar 1943. Et funn».

Jeg så med det samme at det var min egen skrift og bokstaver. Men det var også tydelig å se at dette var skrevet i en viss angst. Det stod intet navnetrekke under. Her måtte jeg tenke meg om. — jo, der hadde jeg det. Og her er historien:

Min svoger og jeg var dratt på setra før å hente

over hva som kan være skjedd med han som var innkalt til nøytralitetsvakt 1. april 1940. Egentlig var han for gammel da han ble innkalt, hele 59 år. En kuriositet kanskje — men den kanonen han skulle være kommandør for på Kopåsbatteriet — var like gammel!!

Det var stor usikkerhet som rådet de første krigsdagene. Det var svært få som med sikkerhet «viste», men mange «mente», «trodde» og «hadde hørt»!!

Klara og Ole Knudsen forteller om det de husker omkring hendelsene til faren:

«Vi tenkte ikke over hva far skulle ut på. Ingen hadde vel heller kunnet forestille seg det som kom til å skje. I radioen ble det fort slutt med meldinger. Tyskerne overtok jo den. Men det gikk mange rykter, og det var vondt å leve i uvissheit.

Til nabologatet kom det snart evakuerte fra byen. Blant dem gikk det rykter om at far var drept. Det var forferdelig. Desto mer gledelig ble det å få telefon fra ham, men det var ikke før han var nesten heime i Haldalen igjen. Det kom han ca. 15. mai.

Han fortalte ikke så mye om det han hadde vært med på. Men han sa det var forferdelig å se tyskere som hoppet i sjøen, se dem kjempe for livet i den brennende oljen».

Ole A. Knudsen døde i 1957, 76 år gammel. Han ble etter krigen tildelt Deltagermedaljen.

heim et lass høy. Dette var vanlig på etterjulsvinteren. Seterhøyet skulle kjøres heim på vårparten. Gjerne når markaføret ble litt bedre. Nå hadde det vært et langt mildvær, og føret var heller dårlig. Riktig et «slapselføre» var det, så vi måtte bruke truger på hesten. Det var i 1943, at dette hendte. Sikkert også i midten av februar. Dagene var enda ikke så lange.

Vi kom oss sent avgårde heimefra den morgenen, og kom følgelig ikke på setra før langt på dag. Heldigvis hadde vi gitt beskjed om at hvis det ble litt for tungt for oss, kom vi til å ligge over der ute.

Vi gjorde lasset klart om kvelden, og var klar for tidlig start neste morgen. Jeg var nok underrettet om hva som skulle hende om natten, og var forberedt på en heller dårlig nattesøvn. En liten trøst hadde vi. Borte i kroken, like ved ovnen, stod en liten kjøkkenbenk. På den lå en liten pose med engelsk sjokolade. Ved siden lå en annen pose. — Og så sannelig var det ikke ekte kaffe i den. Ei eske sigaretter lå også der. Sverre kastet blikket bortover mot benken. Om han ikke ante noe om dette før, så er jeg sikker på at dette sto klart for ham i det samme øyeblikket. Han var en meget tøk og vettug kar slik. Så han først en advarende pekefinger, var munnen låst med sju segl.

Han var å betrakte som en sikker mann slik, Sverre. Ble han først betrodd en hemmelighet, kom den aldri lengre enn til ham. Han stilte aldri et unødig spørsmål. Det var som han leste mine tanker. Med dette ble det også denne gangen. Skal jeg prøve å beskrive ham i korthet, kan jeg ikke unnlate å fortelle om ham at han var usedvanlig glad i hester. Denne kvelden gikk han mange turer til fjøset for å se til hesten. Han var redd den skulle fryse i det gisne fjøset.

Det mørknet fort. Lasset stod klart utafor buveggen, og vi hadde ikke annet å tenke på enn å komme oss innafor budøra. Vi fylte ovnen med ved, og satte oss inntil den. Det putret i kjelen, og den gode kaffelukta spredde seg over rommet. Vi flyttet oss inntil bordskiva. Alt måtte nytes på beste måte. Til og med et par gode drammer med Scotch Whisky, var å finne i skapet ved døra. Sigarettene delte vi. Fem på hver.

— Snakk om å ha det godt, sier Sverre.

— Ja, her har det nok vært folk før, sier han.

Jeg hadde med hensikt plassert meg slik at jeg hadde full oversikt gjennom to vinduer. Herfra kunne jeg se det meste av vollen.

Det var fremdeles mildt vær, med noen snøfnugg i lufta. Vi pratet litt om tilfeldige ting, men samtaLEN hadde lett for å gå i stå.

Vi drakk kaffe, spiste sjokolade, og røkte, men alle nerver var nok på vakt hos oss begge.

Vi hadde det godt og varmt, og gjorde det klart for å legge seg nedpå.

- Det er så mange skispor her, sier Sverre.
- Det er vel ikke vanlig, så langt fra folk?
- Det er sikkert jegere, svarte jeg.

Tiuren sitter på topp nå om dagene. Det er sikkert noen som går og lurer på den.

- Jo, jo.

Det tyknet fremdeles på, og snøkavet økte. Snart var det så tett at jeg ikke så nabovollen. Dette så ikke bra ut. Helst skulle vi hatt måneskinn.

Vi hengte gamle åklær for vinduene. Det var jo påbudt med blending i disse tider.

Jeg satt fremdeles ved vinduet, og holdt oversikten. Dette så nok kameraten, og jeg kunne godt se at han fulgte våkent med. En gang imellom slo han et slag over gulvet, men ville liksom ikke falle til ro. Snøkavet utenfor ble verre og verre. Ikke et glimt var å se av månen. Med ett ble det stille i bua. Vi hørte tydelig at ski og stokker ble reist inntil buveggen. Sverre ble stående midt på gulvet.

Ikke et ord ble sagt. Det banket på døra, og inn kommer en stor, kraftig kar. Han var ukjent for oss begge.

— Hvor er jeg? sier han.

— Her svarer jeg.

Isen var brutt. Slik skulle det gjøres. Alt var i orden. Mannen slengte av seg ryggsekken og slo seg til ro. Jeg begynte med en gang å kalle ham for Ola. Han lystret dette navnet, skjønt det var Ingvald han hette.

Det har jeg i alle år kalt ham, og det har vi moret oss mye over. Siden den tid har vi besøkt hverandre mange ganger. Han som Ola og jeg som Per. Han snakket nok gauldaling, men aldri kunne jeg tro at han var fra nabobygda. Det fikk jeg først vite etter krigen. Han døde for et par år siden.

Vi tok oss en tur til fjøset alle tre før vi gikk til køys. Sverre oppe ved veggjen, jeg i midten, og Ola lengst framme. Jeg så nok hva han puttet under hodeputa før han la seg. Jeg lå lenge og tenkte på hvilken betryggelse dette var, og ingen av oss fikk sove. Ola var oppe flere ganger og kjente på dørkroken.

— Den skal jeg vinne litt tid på, sa han. Om noen skulle komme da. Hver gang gløttet han litt på døra, men månen var fremdeles borte. Siste gang han var oppe, var klokka 2.

— En time igjen, sier han. Da stod også vi opp. Da satt han borte ved ovnen og spikket fine fliser

av furuspik. Disse puttet han i sekken sin. Et lite bål må vi ha, sa han.

Fem minutter før tre gikk vi ut. Vi balanserte oss frem over ei skiløype som gikk mot løa, 150 meter mot sør. Vi krøp inn i løa og la oss til ro. Bare Ola var ute en tur. Borte i skogkanten i sør begynte et lite bål å flamme, og akkurat på samme tid kom månen dukkende fram. Da hørte jeg fra skogkanten et svakt rop: — Der ser du, Per, Herren elsker sine, ropte han på sin lakoniske måte. Og akkurat da kom flyet. Det kom brummende over Vedløskammen, og stupte rett ned i Skjeldbreidalen. Hele dalen var full av lyd. Det var riktig nifst å ligge inne i løa og bivåne det hele. Da blusset bålet opp i en stor, blå farge. Ola var der borte og helte over ei væske som gav den blå farven, men da var det plutselig tre mann der borte.

Da bålet blusset opp, dukket de alle tre inn under ei stor gran i Vollkanten. Flyet kunne ikke være mer enn 30-40 meter over hodene på karene. Det skjøt lynrappt til værs, og forsvant over Kuberget. Så ble det stille igjen. Det hele var over.

På vollen lå det to store pakker. De hadde ikke før nådd bakken før de tre karene var over dem, og dro dem mot løa. Da hopper Sverre ut av løa. Dette ville han være med på. Plutselig stod en av karene med en kjelke der, og pakkene ble lagt på den. Turen gikk tilbake mot vollen igjen. Inn i bua bars det med hele greia. Ingen var redd lenger. Vi jublet, klappet i hendene. Slippen var vellykket.

Det kan ikke beskrives her hva som kom frem da vi pakket ut saker og ting, men det var ikke småtterier. Hadde det da plutselig stått en tysker i døra, er jeg viss om at han nok ikke var blitt stående der lenge. Dette var rutinerte karer, som kunne sine ting.

Denne natten fikk de overta nøkkelen til budøra. Denne fikk jeg tilbakelevert like over krigen. Høyet som var igjen i løa måtte jeg love dem skulle få ligge der resten av krigen. Det ligger forresten der ennå.

I denne løa ble det nok oppbevart mange rare ting i de årene som krigen varte.

Dessverre er alle disse karene døde i dag. Det er det som er det sørgeelige, for det er slike modige menn vi trenger. Den ene var en av Trondheims største forretningsmenn. Det fikk jeg ikke vite før lenge etter krigen. Men motstandsmann var han som ingen annen.

Sverre og jeg kom velberget heim med lasset den morgenen. Når månen først kom opp, hadde vi den til dagslyset kom.

Hovset'n

Av Leiv Reitan

Hvis du en dag ut i skogen vil vandre,
så e det en plass me kan treffen kvarandre.
Du kan gå der så ensom i tankan og rusle.
Plutselig kommer Hovset'n frem frå ei buske.
Skogens skjønnhet — den har han så kjær,
og helst vil han være hvor dyrene er.

Ja, dyrenes verden e Hovset'ns yrke.
I skogen han øver sin makt og sin styrke.
Han e ute etter alt han kan fotografera,
og kjennskap te dyr får vi mere og mera.

Ålbyggan har kommet i reneste ekstase
for 'n Jon han berette om dyrenes rase.
Mens han vandre i skogen, e han stadig på vakt,
og e vitne til dyrenes kjærlighetsakt.

Jon kvile om natta på en pute av lyng
med himlen som tak og med fuglan som syng.
Te fjelllets sang og liv han lytter,
og e alle dyrenes evige beskytter.

No går Hovset'n der og mumle og nynne.
Han kjenner fjellfolketets liv og lynne.
Han har lagt ned et synlig bevis
på at han fortjener den beste pris.

Langs setervegen og opp til Spunset

Av Leiv Hov

Den to-tre mil lange vegen Reitan-Riasten var eit ork før i tida. Den kravde både tid og tålmod når vi gjekk eller kjørte med hest, men det var oppleveling og spenning større enn no.

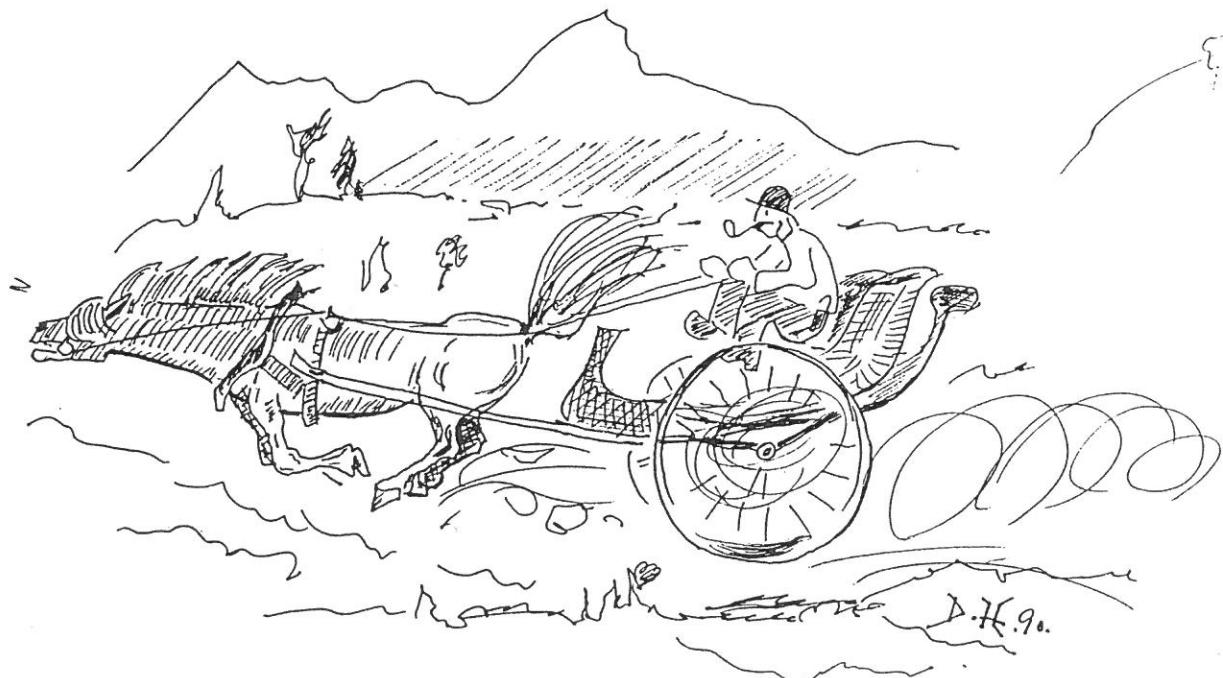
Kvart gardsbruk hadde ofte fleire vegstykke å halde i stand, og det var skilnad på vedlikehaldet. Vi som er eldre no, visste kven som hadde vegstykka sine gjennom seterdalen. Kjøli gruve hadde til dømes strekningen mellom Stor-Menna og Lisj-Menna, og den biten var alltid i god stand.

Det var mye fjellslått med mange høyloer og slåttbuer. Av desse husa er det ikkje så mange att no. Nord for Stor-Menna, i Mennomoen, stod Bønsløa. Ho var lafta av berre fjellbjørk og derfor temmeleg grissen og vindfull. Bårdstuløa og Bårdshaugløa er også for lengst borte, men slåttbua eller Hovsbua, står enda igjen. Det er eit spinkelt bygg. Dei få fjølene som er tjørrubredde, er frå gammelkyrkja i Aalen. Bua vart nytta som rastepllass av riastingane som hadde så lang veg til seters, men mest vart ho brukt av slåttefolket. Så utett som ho var, var det ganske hustri å overnatte der, men her var også liv og moro når det var fleire lag som heldt til der samstundes, og da måtte høyloa, 200 meter unna, takast i bruk som nattelosji. Medan elden glødde og knitra på åren, var det høve til å kåsere litt ved kveld.

Ein gong var det snakk om ein kar som hadde kjørt uvanleg fort med karjol på den ujamne kjerrevegen frå Kjøli til Reitan. Da var det Hans Finlandsstømna heldt på å kårrå i gloa på eldstaden, knepp med augøm og kommenterte det akkurat slik: «Eg skal segje deg det, Per, hjula var it nedpå nå mang gong frem gjennom dalen!»

På den fire kilometer lange strekningen frå Løbergsvollen i Gødala til Grønlisvollen i Syosen er det inga seter, men halvvegs, om lag 200 meter søraust for Lisj-Menna, på oversida av vegen, var det like inntil veggkanten ein grøn flekk som ei slags lita tomt, berre nokre få kvadratmeter som vart kalla Nysetret. Jens Grønli, som hadde slåtten sin der, og fleire med han, undra seg over at det heitte Nysetret. Om namnet var ei munnleg overlevering frå langt tilbake, får vi nok aldri svar på. Da anleggsvegen med bulldosarar og gravemaskiner kom i 1957, vart Nysetret valsa ned og begravd for godt.

Jens Grønli hadde både slåttbu og høyloë her ved Lisj-Menna. Hestgroen heiter slåtteteigen, og Jens og sonen hans, Jo-Jensa, gjekk i skåregang her annakvart år nedunder åskanten som kalles Brøtte. Det var triveleg å sjå når dei to slåttekarane feide ned finnskjegg, starr og fjellblomar blanda med gammelfynne til skårmuer bortover myrar eller tørrlende. Gammelfynne ja, det vart ein del av det slaget når det var slåttår annakvart år. Det var

Hovs-bua.

bra med litt vomfyll også, sa dei spartanske fjellbøndene, for å dryge på foret, mente dei. Alle som for på vegen i fjellslått-tida, kunne nesten ikkje unngå å leggje merke til dei fine høybreene, vinkelrette som dei var, kvadrat eller rektangel. Det var den solide snekkaren Jens som utmerka seg her. Han hadde lært opp døtrene sine til å gjere pent arbeid også.

Her må det bli rom for ein retteleg parantes. Når Jens er nemnt, må vi så absolutt også ta med hans gode granne Hans Grønli. Dei to budde vegg i vegg, og om dei ikkje var tvillingar i kjøtt og blod, så var dei det i sjel og sinn, og stuelåna symboliserer også det, der dei vender langsida mot bygda. Det var noko høgst kollektivt med dei to gardsbruka, dei hadde ingen gjerde eller håggå som grense for eigedomane som nesten bukta seg inn i kvarandre, og det var ingen misnøye om buskapen til den eine kom før på nylåen bufardagen. Da dei to vart rost for det gode grannelaget, svarte Hans pent og roleg: «Eg skal segje deg, Per, vi har it ordkastas 'n gong!» Snakk om fredeleg sameksistens! Men fredspris på grasrotplanet blir nok aldri delt ut.

Det er fleire slåtteteigar ustafor Lisj-Menna. Nedafor vegen er det Kyrkjhusmoslåtten og Fall-

slåtten ved Storfallet, den høgaste fossen i Gaula, og ovafor vegen er det Hestgroen, Råslåtten og Pellslettet. Åskammen Brøtte er ganske lang og ender i Syosen.

Ovafor Brøtte har vi Sjursfloan, det store platået som har så lite skog og derfor får slikt eit vidsyn at Randi Bjørgala forstørra storleiken med det artige og kjente ordtaket sitt: «Døm vet it ker stor verda er, døm som it ha vørri på Sjursfloan».

Det er mye sump og myr her, så lendet passar ikkje så godt for tungt bufe, men reinen flyt betre med den lette kroppen og dei breie klovane. Med elegante steg og grov gørping susar reinshopen fram så lort- og vass-spruten står. Ein sjeldan gong kan Sjursfloan vere ei felle for reinsbukkar. For mange år sidan hadde to slike i ein brunstduell filtrar seg slik saman med horna, dei kom seg ikkje laus og rava til slutt i ein lortlok av ei hengemyr og vart såleis levande begravd ein haustdag, og da snøen gjekk bort om våren, var det berre horna og pannebraskane som stakk opp over lortskorpa. Dette hende ikkje så langt frå Megardsbua som no er borte.

Midt på Sjursfloan, i Lisj-Mennøyan, er det enda restar etter jålbuau. Folk frå Jåløm, Gjære, drev også slått oppunder Skjeftfjellet, ikkje langt frå

Pellslettdalen eller Djupdalen som den også blir kalla. Vi ser liksom for oss dei strevsame kvinner og menn, vi såg dei, karane med ljå vaggja og vrei seg frå side til side medan heinstokken dingla på baken, la nedåt ikkje berre gras, små gråvier og fjellris vart også med, og raksterjentene raka i hop og flata det ut til eit fint teppe av dette fjellforet.

År om anna stod ein høystakk her oppe i lia. Ein høystakk skulle ha form som eit egg, vart det sagt. Ein passe lang bjørkestomn vart stappa ned i bakken. Buskar vart lagt i botnen ved stonga før høyet kom til, og høyet skulle så vide seg ut frå stonga for så å smalne av mot toppen der ei stor torv vart tredd ned på høyet. Så måtte det stengjas omkring, for elles ville reinen gjeste når beitet tok slutt.

Det er fin utsikt her frå Sjursflotoppen oppunder Skjeftfjellet. Vi ser Sylane og Skarvane, og er det retteleg klårt, kan vi vel ein haustdag fri for dis og landrøyk, sjå Rondane.

Og like nedunder Skjeftfjellet er det fine skogholtet med det vakre namnet Spunset. Det er litt av ein pioner i vegetasjonen som her har fått fotfeste så suverent langt oppe med frodig fjellbjørk, einer og kjerr. Her er eit stykke urørt natur med heim for hare, rype og rev. Kanskje kan vi kalle det ein mininaturpark. Det er for langt frå allfarvegen for tofotingar, så alt får stå i fred. For der menneskehender kjem, der kjem naturen ofte bort, dessverre. Men slik må det nok vørrå, elles kom vi ikkje til å eksistere alle. Det er absolutt nødvendig med ei kraftig oppbremsing på utviklinga der til dømes Greenpeace og Bellona går i spissen.

Den store Jean Jacques Rousseau hadde hatt ein større misjon i dag enn da han levde for om lag

200 år sidan var så førrivis og song ut sin velkjente parole: «Tilbake til naturen!»

I vinterhalvåret er det nok ofte lystig her oppi Spunset når nordvesten spelar opp med tangentane sine og piskar bjørkeleggene lyserauda. Før i tida var det ein og annan som ved påsketider for gjennom skogholtet fordi det da var harddrevi på høgfjellet, men etter at snøscooterane laga veg i dalen, vart det finare skiløyper der.

Trivnaden og idyllen her oppe kjem med våren og sommaren. Da kan du setje deg ned på ei tuve og bruke sansane dine, sjå, høre og gruble. Kan du ikkje skrive vers, kan du dikte inni deg sjøl om ein fjellvåk som kjem frå Kjølifjellet og klagar kaldt høgt oppi skya, ein heilo som syng sorgmildt på ein stein lenger borte, og lauvsongaren som muntert pip huit, huit i buskane like ved. Til slutt har også småfuglesongen tagna, ein sval kveldsvind susar mildt, den blir stemt til andakt og forstår kanskje at her på denne bitte lille staden på vår klode er du privilegert som får oppleve ei stutt, men stor stund i det store rom.

Magne Slåttsveen.

Krigsminner glemmes aldri

Av Per H. Kulbotten

Magne Slåttsveen som nå er pasient ved Ålen Helsecenter, var nesten 26 år da krigen brøt ut i Norge. Sammen med flere andre ålbygger ble han innkalt til nøytralitetsvakt i januar 1940. Dette var under Finlandskrigen, og myndighetene var redd for at sovjetiske tropper skulle angripe norsk område i Finnmark.

Magne tilhørte en skiløperbataljon under IR 12. Andre ålbygger i denne bataljonen var Harald O.

Grønli, Peder Holden, Egil Eggen, Hans Jonsen Moan, Lars Ranøyen, Trygve Tøndel, Lyder Moan, Konrad Løkken og Konrad Skevik.

Nå i 1990 — 50 år etter krigsutbruddet — lar vi Magne fortelle om sine opplevelser som soldat vinteren og våren 1940:

Det var i januar 1940 vi mønstret på Ila skole i Trondheim. Der fikk vi utlevert våre effekter sammen med ca. 70 andre fra Trøndelag og Møre.

Hele bataljonen ble sendt med båt nordover til Vadsø. Der ble vi bare et par dager, og så gikk

turen opp i Pasvikdalen, til Russengrensa. På grunn av krigen i Finland var vi i høyeste beredskap med kontinuerlig vakt og patruljering.

Denne vinteren var det mye kulde, og det hendte at termometeret viste ned til -47 grader. Da var det lite moro å stå på post, og heller ikke lystelig å ligge i telt. Noen små turer ut av Pasvikdalen hadde vi, blant annet var vi to stykker I Vadsø en dag før 9. april og derfra kunne vi ringe heim til våre kjærestester. Dette var eneste gang på lenge at Solveig hørte noe om eller fra meg. I den urolige perioden som fulgte var det nok mange vonde stunder å sitte i Ålen i det uvisse.

På en tur tilbake til Pasvikdalen var vi innkvartert i en skole i Bugøyfjord, og derfra ble vi kjørt i åpne lastebiler tilbake til leiren. I den strenge kulden var dette en forferdelig opplevelse, vi fikk bare en kort stopp i Neiden, og alle trodde at vi skulle bli syke etter denne historien.

Da tyskerne kom til Norge, ble vi beordret sør-over, og turen gikk med båt til Sjøvegan nord for Narvik. Der var det også andre allierte soldater, blant andre en del fra Skottland. Det jeg særlig la merke til, var at de var uvanlig store karer. Jeg tror at alle var over 180 cm.

Fra Sjøvegan marsjerte vi etter veien til Lavangen, og derfra gikk turen over fjellet til Gratangen hvor det var meningen at vi skulle forenes med Altabataljonen.

Med fullt feltutstyr — gevær, ammunisjon og brød som var uthulet og med margarin inni — gikk vi i mange timer med ski på bena. Over selve fjellet var det riktig styggvær, så vi var ganske utslitne da vi kom nedover mot Gratangen. Der var det meningen å bli innkvartert og få kvile ut, men vi fikk annet å tenke på. Tyskerne som var ute etter depoet på Elvegårdsmoen, visste nok hvor vi var, og vi som kom over fjellet, kom i en lei klemme. Veien gjennom Gratangen gikk opp i lien, og der lå tyskerne bak høye snøkanter, mens vi lå nede i dalen ca 500-600 meter unna da vi ble angrepet.

Vi lå spredt utover, og vi grov oss ned i den djupe snøen for å bli mest mulig skjermet for kuleregnet.

Selve slaget der i Gratangen den 25. mai 1940, varte i ca. 3-4 timer. Vi hadde flere mitraljøser, og blant annet var Lars og Harald med i mitraljøsellag. Selv hadde jeg Krag rifle som var flittig brukt. Tyskerne brukte bombekekster, og i slutten av slaget fikk jeg en granatsplint i høyre foten. Den rev opp gamasjen og boret seg inn i leggen ovenfor vristen. Det falt 32 norske soldater der den dagen, og det sies at det falt over 100 tyskere.

Etter slaget arbeidet både norske og tyske sanitetsoldater sammen i oppryddingen og tok vare på de som var skadet. I dette arbeidet deltok også Lyder. En tysk lege så på foten min, og den ble bandasjert. Granatsplinten var i leggen i to år inntil dr. Mikkelsen på Røros sykehus tok den ut.

— Ble du kjørt til lasarett?

— Nei, jeg måtte pent bli med i marsjen opp til Elvegårdsmoen sammen med de andre som ble tatt til fange. I denne marsjen var det både norske og tyske soldater, og vi måtte klare oss som best det lot seg gjøre. Kasernen på Elvegårdsmoen var full av tyskere, og vi nordmenn måtte ta oss inn der det var mulig.

— Var du redd noen gang?

— Jo, det var jeg mange ganger, kanskje aller mest etter at jeg ble fange, for de allierte prøvde å ta tilbake forlegningen der vi var. Flere av bygningene ble truffet av 36 cm granater, og det falt mange tyskere også der. På et vis kom vi oss ned i ei skråning og fikk gravd oss ned så vi berget.

— Hva var det verste du opplevde der den dagen?

Magne sitter lenge før han svarer, og av ansiktsuttrykket er det tydelig at her har jeg rørt ved noe som var svært ømtålelig.

— Kvelden før slaget satt jeg og Johan Shiksten, min beste kamerat under felttoget, og pratet. Det ble sagt at den verste skaden en kunne få var et skudd i maveregionen.

Under selve skuddvekslingen lå vi ganske nær hverandre, og plutselig fikk Johan en granat i maven. Det var en forferdelig påkjennung for meg å ligge der og ikke kunne hjelpe min aller beste kamerat. I en slik stund glemmer en helt sine egne plager, og all redsel er som strøket av en. Tilbake blir det bare en nagende følelse av maktesløshet, men også sinne over det meningsløse i selve krigen.

Med i vår bataljon var det også to brødre fra Trondheim. Den ene falt denne dagen, og som lagfører var det min plikt å fortelle broren om tapet, noe som var stor påkjennung for meg.

— Hvordan var det å være krigsfange?

— Vi ble nok behandlet korrekt, men på grunn av krigshandlingene var det ikke greit. Vi ble kommandert til å transportere utrustning frem i tyskerenes stillinger, men vi ble ikke brukt som skjold for dem. Maten vi fikk, gikk mye på potetsuppe, og den var det ikke alle som klarte å fordøye, slik at flere av oss ble temmelig tynne etter hvert. Det hendte også at vi fikk mat av sivilbefolkningen som var i nærheten. Ellers stjal vi det vi kom over.

Enkelte av de tyske soldatene var ypperlige sol-

dater. Det var for eksempel en jeg snakket med. Han viste meg bilde av sin kone og av barna, og da gråt han. Under opprensningen etter kampene langs Ofotbanen kom vi bort i mange føle ting, som en helst vil glemme. I kirka/skola i Strømsneset var Kristusbildet på veggen skåret opp med bajonett. Der fant vi forresten matlager, og et vafseljern, og da skal jeg fortelle det ble vaffelsteking.

I midten av juni ble vi transportert i båt over til Svolvær, og derfra ble vi sendt St. Hansaften til Trondheim i ei fiskeskøyte. Før jeg reiste derfra, fikk jeg kjøpt ei brosje som gave til Sovleig, og den har hun ennå.

Under fangenskapet ble vi sterkt befengt med lus, og da vi kom frem til Trondheim, var det selv-

følgelig om å gjøre å bli kvitt den. Vi trøppet opp i setnralbadet for å bade, og klærne kastet vi. Som soldater fikk vi lønn frem til dimitteringen i Trondheim. Lønna var jo bare noen ører, men vi hadde oppspart såpass at jeg fikk kjøpt meg nye klær i byen.

Etter å ha vært borte i et halvt år under slike omstendigheter, var det godt å komme heim igjen. Solveig og Helga Østeng møtte oss på Stensli stasjon. Det hadde vært stor påkjenning også for de heime med uvisse, angst og massevis av rykter.

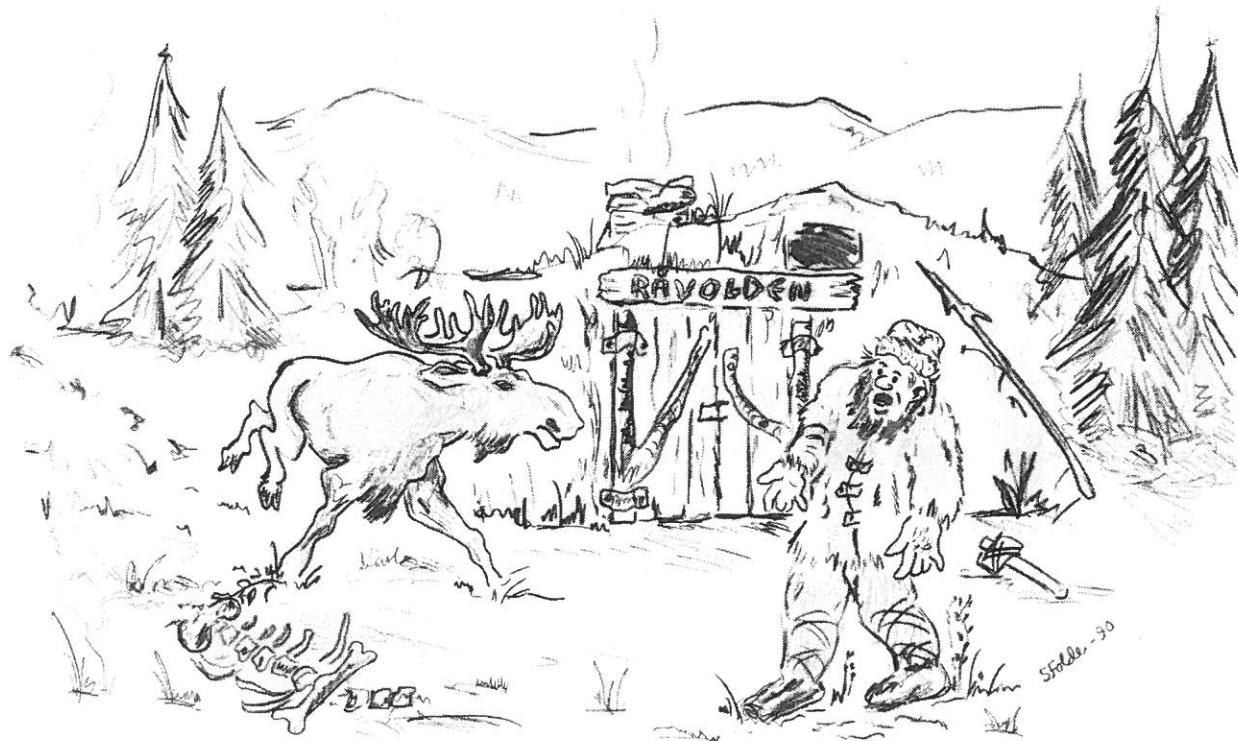
Både Magne og Solveig sier at hele tiden hadde deres barnetro og styrken i Guds ord og bønn vært til stor hjelp, og dette er det som holder dem oppe også i dag.

De første ålbygger

*En «fabel» av Per Åsvold
Tegning av Steinar Folde*

Tidene har forandret seg gjennom årtusener, men trangen til å leve et fritt og selvstendig liv har bestandig eksistert. Bort fra treldom og slaveri!

Sagnet sier at de første som bosatte seg i Ålen og andre deler av landet, var etterkommere av rømlinger fra slavefolk i Afrika. De rømte da de var tatt til slaver for å bygge opp de store byene, som nå er gravd ut i Afrika. Ekvator gikk ikke over Afrika den gang. Jordkloden har nemlig snudd

KOM NO HAK, SE TE ME EN TUR, SA FRITSGUBBEN

seg, så folka var lyse i huden.

Det tok lang tid å komme så langt mot nord som hit, så det var tredje generasjon av de første som nådde vårt land. Det var et opplyst folk vant med å utvinne alt av jorden og fjella, og de brente malm til jern. Jorda ble dyrka. De avla gras, korn, urter, grønnsaker og krydderplanter til husbehov, og ennå vises de store åkerreinene på Råvold... — ned i Aspåsjordet.

De var godt utstyrt med våpen og husgeråd de over 3000 som rømte, så det var om å gjøre å komme raskest lengst mulig vekk for ikke å bli tatt igjen og ført tilbake. Opp gjennom Europa med dyr og utstyr tok tid, men det var fast land mellom Afrika og Europa den gang. Noen ble igjen alle steder de passerte. De første som kom hit, spredte seg utover bygda — noen på Reitan, noen på Graftås, noen på Grytbakk, noen på Finnsådala, noen på Aspås og noen på Råvolden.

Jeg har hørt sagnet om de som bygde på Råvolden, og om eneste sønnen de hadde — Frits. De var store folk og veldig sterke og hadde husdyr med ætlinger i Afrika — en slags geit, men store som to års kviger. Jordhus til dyrene og et slags tømmerhus til folkene ble satt opp. Der vokste sønnen Frits opp. Han ble en veldig stor og sterk mann.

Som 12-åring satt han oppe i et tre der et elgtrekk gikk. Så kom det en 2-års elgokse gående. Frits hoppet ned på ryggen til elgen, og det ble en vill fart, men Frits hang på, og til slutt måtte elgen gi seg. Den ble tam. Frits brukte den til ridedyr, og de ble gode venner. Elgene var mye større i den tiden, for de kunne bli opp til 1800 til 2000 kg. Frits kalte elgen Hak. Noen år senere fanget han en 3 år gammel bjørnunge, som han lærte opp som

en hund. Bjørnen var ikke god å lære opp, men mot Frits' kjempekrefter måtte den gi tapt. Bjørnen lå i fjøset når vintersøvnen kom, og en vår han våknet opp, mente han at han var bjørn og åt opp en av geitekillingene. Det skulle han ikke ha gjort, for da Frits fikk se det, tok han bjørnen i nakkeskinnet og ristet den som en kattunge, og den fikk kjenne lærsveta. Til slutt kastet han den over dalen fra Råvolden bort på andre siden av Hesja bort i en dalgrop. Den kalles den dag i dag Bjørndalen.

Bjørnen overlevde og kom krypende tilbake som en pisket hund, og siden passet den dyrene til Frits som sine egne barn.

I 18-årsalderen red Frits på Hak oppover Hesja og Finnsåa til Finnsådalen. Familien der hadde ei vakker datter som Frits var forgapt i. Han tok dattera Eir, satte henne foran seg på Hak, red opp Vårhuslia og nordover kjølen til Råvolden. Eir ble hans kone.

Drøm deg tusener av år tilbake der du sitter i en flott Mercedes borti Kugrøbbben på veg til Hess-dalen. Plutselig ser du Åsmund komme ridend epå en kjempestor elgokse med en fager kvinne foran seg i et lendeklede av hjorteskinn. Drøm eller virkelighet?

Den nedarvete frykten for slaveri lå gjemt så sterkt i tre-fire generasjoner at de drog videre nordover. Det var fastland mellom Norge og Canada, så noen drog vestover og andre østover til Russland. Kanskje nomadefolket er ætlinger etter disse som stadig var på reisefot?

Noen få ble igjen her, men det gikk tilbake med levemåten de var vant til, så de ble mindre, men hardføre. Til slutt ble de huleboere.

Huleboernes historie får utstå til en annen gang.

Cornelia Smeltehytte

— Av Martin Åsvold —

Når du i dag reiser etter vegen fra Ålen til Haldalen eller Trondheim, vil du måtte passere Åsplassen hvor Cornelia Smeltehytte stod i slutten av 1600-tallet. Når en rekner med alt folket som hadde sitt daglige virke i tilknytning til hytta, vet en at det var en av de store industriarbeidsplasser på våre kanter.

I kjøringen fra Arvedal ble det brukt 350 hester daglig i transport vinterstid. Betalingen var 0,48 kroner per skippund (159,4 kg), men det var nok en stri tørn mange ganger slik som An-Magritt

beretter om turene. I tillegg til transporten fra Arvedal var det kjøring av ved og kull.

Rangsordningen ved verket var vel av tysk opprinnelse. Det ble brukt 16 ulike titler på grunn av lønnsmessige forhold, som vi sier i dag «fra golvet og oppover på stigen»:

1. Partisipant - andelseier
2. Direktør
3. Verksdireksjon
4. Hytteskriver - ansvar for morgen- og aftenbønn
5. Hyttmester - metallurg
6. Røstvender - drev svovelnen ut av malmen
7. Hytteoppasser - bygningsfører
8. Belgmaker

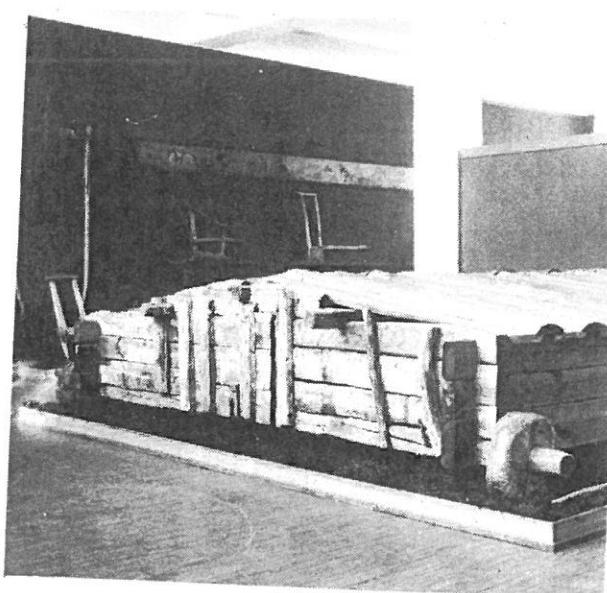
50 år på Bygdøy

— Sauhuset som gikk på hjul

Av Anders Grønli

Foto: Norsk Folkemuseum

Når det i våre dager settes fram seriøse forslag om å ansette gjetere til bekjempelse av rovdyrplagen og til vern om husdyr på beite, er det nok mang en tilårskommen person som med blandede følelser tenker tilbake på sin barndoms somre og tida som «gjetlsvenn». Solfylte fjell med breking, kuraut og bjølleklang rundt alle åser står for mange av oss som en drømmetilværelse vi gjerne skulle fått tilbake, men for de som dag ut og dag inn hele sommeren gjennom måtte trå i fotefarene til en tidvis mer og mindre lunefull feflokk, fortonte nok virkeligheten seg noe annerledes. Uberegnelige værguder satte utover ettersommer og høst gjerne kjepper i hjulene for mang en nødvendig virksomhet rundt om på gårdene, men for dyrepassemensgas intet «amnesti». Om slåttefolket holdt buvær, måtte den

vordende tenåring til fjells med de firbente — i sine vasstrukne pluggasko og med i beste fall et ulltørkle til vern mot regnskurer og snøslaps. Dagen kunne bli lang til en torde våge seg ned att på setervollen og be om husly for seg og sine.

Husly for folk, ja, men ikke alltid for fe. Opprinnelig var det heller dårlig med uthus på setrene. Kyr og geiter ble mjølka ute og lå på setervollen om natta. Om dagen dro de ut på beite og kom som regel att av seg sjøl om kvelden. Sauene, derimot, var mer utsatt for rovdyr og måtte gjettes daglig. Dette var en praksis som varte langt inn i vårt århundre. Etter hvert ble det bygd fjøs også på setervollene, mens sauene om natta ble stengt inne i en innhengning av grinder. Disse ble flyttet om dagen når sauene var på beite, og slik fikk en i løpet av sommeren gjødslet store deler av setervollen med saumøkk.

En som pønsket på hvordan en bedre kunne ta vare også på sauene, var klokemakeren Børre Hansen Langland (1732-1821). Han konstruerte like godt et sauhus spesielt til bruk om sommeren. Ifølge A. J. Reitan: «Ålen» står i Bings Norgesbeskrivelse av 1796 bl.a. dette om Børre Langland: «...For småfekrøtter om sommeren har han anrettet et hus med hjul under, hvilket trekkes av tvende hester på sådanne steder hvor han vil ha gjødselen liggende...». Hustypen er unik og har neppe vært i bruk andre steder i landet. Vesentligst var at huset ga vern mot uvær og ville dyr, særlig ulven kunne være plagsom. Veggene var av tømmer, og huset hadde tak — men ikke golv. Det

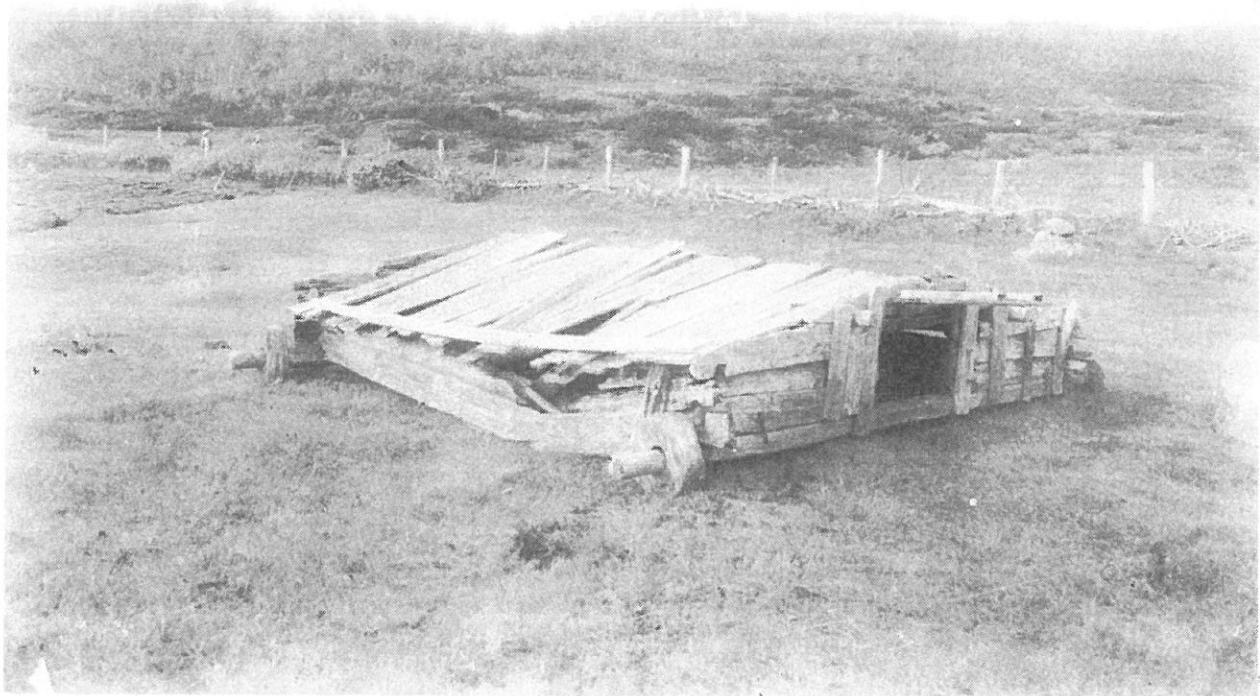
9. Garmaker - forestod den endelige brenning av kobberet
10. Kullfogd med knekter - ansvar for kull- og vedtransport
11. Maskinpasser
12. Bergprober - kjemiker
13. Kuranter - pliktarbeidere
14. Snekker
15. Smed
16. Hjulmaker

Smelter og hyttknekter stod under hyttmesteren som hyttarbeidere.

Det kostet den gang 4,03 kroner å fremstille 1 kg. kobber, så det var kanskje rimelig. Hyttkskriven hadde en lønn på 24 kroner per måned.

Til å lage en kolmile var det brukt 7 favner ved som gir 25 lester kull. Røros Kobberverk brukte 9,3 millioner kubikkmeter virke til hyttene på de første 230 årene. Så det er vel ikke merkelig at det vart snaut på Rørosvidda.

Johan Falkberget skriver om An-Magratt i den perioden som Cornelia var i drift. Ofte når jeg går forbi Ila kirke, må jeg stoppe opp og beundre statuen av Hovi-stuten og An-Magratt. Da tenker jeg at her hører du ikke hjemme i den travle Kongens gate. Du skulle ha stått et sted på Lasskjørervegen mellom Arvedal og Cornelia.

hadde dessuten fire hjul, og på setra flyttet man det ved hjelp av staurer. Prinsippet for gjødsling var det samme som ved bruk av grinder. Det siste var nok mest lettvint og ble mer og mer vanlig etter som rovdyrplagen avtok. Men det meste av forrige århundre og langt inn i vårt eget var sauhus av denne typen i bruk — litt forskjellig på de enkelte gårdene etter som når en sluttet å gjete. Husets størrelse var ca. 3,5 m i firkant, og takhøyden til mønet i underkant av 1 m.

På slutten av 1930-tallet stod fortsatt (rester av) noen saufjøs på enkelte setervoller langs Riastvegen. Disse hadde da stått ubrukt i nærmere 30 år, langt flere hadde nok havnet under møssmørkjelen. På setra til Nordigard Grønli i Syosen brukte vi det til fengsel når vi lekte «politi og tjyv», og huset fikk stå — og forfalle. Høsten 1938 skulle setervollen pløytes oppatt, og sauhuset måtte vekk. Det hadde nok også endt opp som «eldtæinne» hvis ikke rykter om denne særegne hustypen via utflyttede ålbygger hadde nådd de rette kontakter innen Norsk Folkemuseum på Bygdøy utenfor Oslo. Det var i siste liten at huset ble reddet for ettertida. Vi ser at plogturene nærmet seg faretruende da bildet ble tatt — av konservatorene Vreim og Midtun som kom for å se på byggverket og som de to herrene nok fattet interesse for etter som besøket endte med at Jens Grønli (1875-1966) ga sauhuset til folkemuseet. Slik det stod, ble huset

fotografert fra alle kanter, og året etter ble de brukbare delene sendt til Bygdøy hvor huset ble restaurert og plassert i en utstillingshall hvor det har stått i 50 år, og hvor det fremdeles vil stå — bevart for ettertida.

De to bildene, som er tatt med ca. 50 års mellomrom, viser sauhuset slik det stod på Grønlivollen i 1938 — og slik det står på Bygdøy i dag. Vi ser tydelig hvordan hjulene er tredd inn på forlengelser av syllstokkene. Døra, eller luka, kunne stenges med en jernkrok nederst, og hengslene øverst består av jernkinger og bolter med øye. På det eldste bildet står luka åpen. Vi ser også at på den restaurerte utgaven er gavlveggene med luke og hjul bevart, mens langvegger og tak måtte erstattes med nytt materiale.

At takbordene ikke ble med til Bygdøy, var en stor skuffelse for oss ungene på Grønlivollen. Sommeren 1939 grov vi med kniv navnene våre på kryss og tvers i fjølene for at de skulle komme på museum. Forgjeves. Bordene spikret vi senere på som gangbane på hengbrua Ingmar Lien bygde over Gaula. Vi syntes brua var nifs — det var som å gå etter en gyngende, liggende stige. Like under bena så vi rett ned i fossen. Med taktro fra sauhuset oppå ble det atskillig tryggere — så lenge det varte. Året etter før brua med vårflommen. På den nye brua ble det enda litt lengre mellom trinnene.

Men det va før det, og itte no

Av Einar Nesgård

Når bekkæn låg dynnspekt ni dalem
og vatne kjøvde utpå jalem,
når neglæn skræfte isen tå ruten
og strengen på gradstokka va berre støtt,
når gampæn hadde kvitrim ti hårem
og møkkdertæn hång fastspekt på lårem,
da va det vinter da,
men det va før det, og itte no.

Når låten tå jáhe'en hørtes ti luften,
og skåræn låg berre tett,
når lukta tå tørhøy kjentes ti luften
og jentæn va kledd berre lett,
når fluggu flaut oppi surmjølk-kagga
og kakskelkæn vart lite grøn,
da va det såmmår da,
men det va før det, og itte no.

Når dansen gikk ni gammelhusa
og jentæn for ti kvite blusa,
når fullkerræn råggå gjennem døra
og førkjenn skrekla se sem skjøra,
når gubbæn dørma punni bordem
og kjerringæn bikka tå stolem,
da va det fest da,
men det va før det, og itte no.

Når slaktaren kom borti gårdæn
og grisen ram berre støkt,
når ongæn ot skrea se skjøttu rann
og æ besta satt borti råen å spann,
når kerræn for borti forbåsa ette søspanna
og skull gjør om det der te nå anna
da vart det jul da,
og det bli fill i år å vet?

Fuss-stuggu

Av Steinar Folde

«*Det livna i grenda når fantane kom
i farande flokkar og tinga seg rom
på fjosloft og ryddige låvar.
I danstakt med dei som tussar og haug
med smygande fakter og lirka og laug
so fort som ei premiemerr tråvar».*

Slik skrev Jacob Sande i sin tid, og det ligger mye i disse ord av sannhet, satire og en porsjon beundring blandet med litt nedlatenhet.

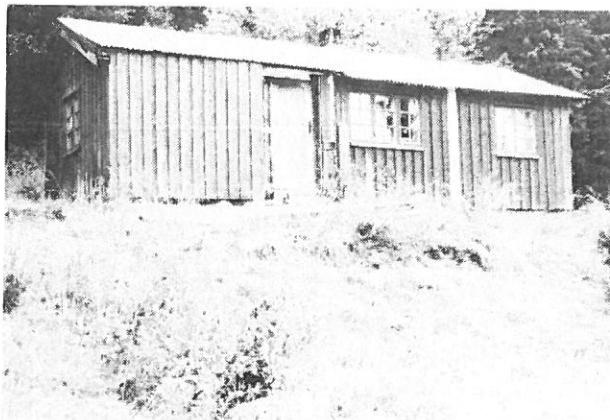
Ovenfor undergangen til jernbanen ved «Sjurssem» der «Sjurs-Ola» (1861-1932) bodde, lå det huset eller «kåken» alle der omkring kalte «Fuss-stuggu» — en kanskje noe nedlatende benevning på et sårt tiltrengt hjem for farende folk som hadde som lott å vandre etter veiene for å prøve og livnære seg og sine på forskjellig vis. Når vi andre snakker om de harde trettiåra, blir nok det bare blåbær sammenlignet med hva disse stakkars folka fikk erfare. Fattigdommen var nok tung å bære, men forakten fra mange var sikkert verre — særlig når sjikanen kom fra folk som var dårligere både på det ene og andre viset.

Stuggu som jeg heretter kaller den, ble kjøpt av August Lysgård på Fætten gård av daværende eier Mattis, som for en ringe penge overlot denne sommerstuggu til de så sårt trengende familiene. Mattis fikk nok ikke bare godord for sin kristne gjerning av sambygdingene, men han var en rakrygget mann av få ord, og han visste at av å være barmhjertig har ingen kallet fram Guds vrede.

Stuggu ble flyttet dit den fremdeles står i dag som hytte der nåværende eiere sikkert har mange kosestunder og synes kanskje høre løsen fra harehund og smell fra «Slinke-Karls» børse i klare høstkvelder.

De kom til bygda Ålen, om ikke presis som Jacob Sande skrev, men mange bygdafolk sto nok og måpte når disse fargeglade menneskene gjorde sine inntog og satte fart på både prat og reparasjoner av ymse slag. Mange av dem var jo hendige folk som kunne litt av hvert — det være seg reparasjoner av klokker og lodding og fortinning. De reparerte også kjøredoninger og deltok i onnearbeid.

August Lysgård hadde sønnene Karl, Aleksander og Hjalmar. Karl var gift med Hilda Fredriksen,

Fuss-stuggu slik ho er i dag.

datter av Valborg og Henrik Fredriksen. Valborg var datter av «Slinke-Karl», og hans hustru døde på Vinsnes i Singsås — bukket under for kulde og sykdom en vinternatt visstnok i 1921.

«Slinke-Karl» var også bestefar til «Vakker-Marja» som han tok seg mye av. Karl hadde en skavank: Høyre fotblad stod ut i en underlig vinkel, derav navnet «Slinke-Karl». Marja hadde samme lyte, men jenta var uhorvelig pen og derfor kalt «Vakker-Marja».

August Lysgård var bror til den legendariske Johanna Klingen, og hennes sønn Johannes minnes de fleste som er over tjue år. Han for omkring med småhandel her på traktene, og de fleste nikket og smilte når den blide Johannes kom innom.

Familien Fredriksen med Henrik som overhodet, hadde mange barn, og flere av dem gikk på skole i Ålen (Eidet skole) og hadde Magne Almås og Gjertrud Skogås som lærere. Selv bodde jeg sammen med min familie i nabogården «Sjursem» og fikk da se og høre folka på nært hold. Det var bestandig liv og røre når disse familiene var på farten, og de fikk for oss mange underlige besøk — for eksempel «Knøl-Karl» som kom med hest og kjerre. Han spilte bestandig storkar, men han var blid og omgjengelig. Han hadde fått poliomelitt i sin barndom og hadde pukkelrygg — derav navnet.

Jeg var bare seks år da vi flytta fra granneskapen, men mye av det jeg så, har brent seg inn i sinnen. En gang husker jeg kona til en av karene i «Stuggu» kom. De fargerike skjørtene flagra rundt henne — ett barn i armen, ett ved handa og et par springende attmed. Heseblesende spurte ho mor mi om mannen hennes hadde gått forbi. Han var visst litt på snurren og skulle ta en tur til stasjonsbyen, som hun sa. Nå var det naturligvis forbudt å gå etter jernbanelinja som var «snåpast» veien, og det var nok det han hadde gjort ettersom ingen

hadde sett ham. Da gaula kvinnfolket enda verre, og så sa hun noe på sin maleriske, dramatiske dialekt som jeg som seksåring tykte var veldig ulogisk: «Har dåkk ikke sett han? Herregud, Herregud, da har han gått lina igjen, og snart kommer toget». Så holdt hun hendene for ansiktet og snyfta høgt: «Kommer han levandes fra det her, så slår jeg i hjel han».

Jon Østeng og Martin Nordgård husker mye fra denne tida. Ingen av dem husker at folka i «Stuggu» gjorde noe galt. Farande folk hadde jo ord på seg for å være langfingra, men nei, ingen ting ble stjållet, og ingen ting ødelagt av dem, og derfor var bygdefolket stort sett hyggelige mot dem.

Martin Nordgård forteller at de var sammen på festligheter, og mange av de farande var veldig musikalske og trakterte flere instrument. Den kjente trekspilleren og komponisten Hilmar Fredriksen skal visstnok være slekting av dem som bodde i «Stuggu». Det er han som laget den nydelige «Romanipiken» som blir tolket så mesterlig av den kjente og avholdte Hilmar Andersen, og det er snart ikke et eneste danseband med respekt for seg selv, som ikke spiller den melodien.

Det har runnet mye vann i Gaula siden de siste farande folka tok inn i «Stuggu», men sikkert og visst er at der var det både glede og sorg som overalt ellers i bygdene selv om spanskesyke og tyfus, tuberkulose og engelskssyke herjet nesten fritt. Doktorer og medisiner var det heller skralt med. Tenk at spanskesyken alene tok livet av flere folk i verden enn begge de to siste verdenskriger til sammen, og Norge ble etter folketallet hardt rammet. Folk var veldig oppskremt som naturlig var, og i den relasjon må man forstå den sørgeelige episode som min bror Ole var vitne til. De som bodde i «Stuggu'n» fikk ikke komme inn på butikken på Stensli for å handle da folk på stedet var redd for at disse som før «bygdøm i milla», skulle dra med seg smitte. Ole husker at noen av dem stod og gråt mens varene ble båret ut til dem. Dette bekrefter også Martin Nordgård.

Det var virkelig det vi kaller for «harde tider», men som både Ole og Martin med flere sier: Det er de morsomme episoder, sang og musikk de husker best, og det er med smil og glede vi husker denne «fargeklatten» som satte litt fart på den grå hverdagen i den før nevnte harde tid i Ålen og bygdene ellers omkring.

Det er godt å høre de eldre snakke om denne tiden. Ikke en eneste jeg har snakket med, bar noe nag eller hat til disse folka, og det er noe å tenke på i disse tider når hele verdenseliten samles for å

„FUSS - STUGGU“ ET HJEM FOR FARAOE FOLK

bekjempe nettopp hat mot ulikt tenkende og utseende.

Jeg har tegnet «Stuggu» etter hukommelsen, og ettersom jeg bare var seks år, stolte jeg ikke på likheten, men den ble testet på mange eldre, og alle sa at... jo, det er «Stuggu» slik de husket den.

Dermed takker jeg dem som har hjulpet meg å huske og slutter som jeg begynte, med det siste

vers av «Fantefylgjet» av Jacob Sande:
*«Det kjendes so underlig tomt då dei for,
 og stilla låg etter dei, audsleg og stor,
 der vegen dei vidare flakka.
 Vi vinka og ynskte dei lukkeleg tur,
 og høyrdé til slutt som ein døyande dur
 korleis dei velsigna og takka».*

Ludvig Halvorsen Kjerrengvold

En av de som dro til Amerika

Blant de hundrer som dro til Amerika fra våre bygdelag før og etter århundreskiftet, var Ludvig Halvorsen Kjerrengvold. Han var født i 1873 på Kjerrengvolden og døde i Lindsay, Montana i 1917. I 1901 giftet han seg med Marit Olsdatter Bakken fra Haltdalen og fikk sammen to døtre, Anna og Marit. Etter å ha fristet gruvelivet i noen år, ble lysten til å prøve noe annet for stor, og som for så mange andre var Amerika drømmen om snarlig velstand og rikdom. Hans eldre bror Klaus hadde reist over noen år tidligere sammen med familien.

I april 1906 begir han seg så sammen med sin

svoger Ellev Olsen Bakken som nærmeste reisefølge ut på amerikaferden. Målet er Wisconsin hvor slekt og venner tidligere hadde bosatt seg, men oppholdet skulle bli av bare et års varighet. Brev om sykdom og død hos barn og kone gjør at han må vende tilbake til Norge allerede etter ett år. Lysten til å prøve seg i Amerika slipper likevel ikke taket i han, og etter noen år drar han på nytt over og ender til slutt som farmer utenfor byen Glendive i Montana. Her dør han plutselig, 44 år gammel.

Mange tiår senere skulle mine veier krysse min morfar Ludvig Halvorsen Kjerrengvolds ute på den

Tre norsk-amerikanere: Børre Granmoren, Ellef Olsen Bakken og Ludvig H. Kjerrengvold.

amerikanske prærien. Mange av farmene i dette området ble dyrket og drevet av utvandrere fra Hessdalen og Eidet. De fleste farmene var for lengst fraflyttet, men ved vegskillene kunne du finne postkasser med kjente navn som Fætten, Ler voll og Skogaas. Sammen med nå avdøde Hans J. Kirkhus som kjentmann, fant vi omsider fram til stedets lille kirkegård. Kirka var revet og stift præriegress vokste vilt.

Min morfar etterlot seg en liten notisbok hvor han beskriver sine reiseopplevelser. I våre dager kan det kanskje være grunn til å stoppe opp og se på de strabaser en amerikatur medførte enda ut i vårt århundre. Men «reisebrevet» forteller også om

drømmer, lengsler og forhåpninger om et bedre liv på andre sida av havet.

Gunnar Eidet

REISEBREV

Min vandring fra mitt kjære hjem Kjerrengvold begynte lørdag den 14. april 1906. Jeg etterlod der hjemme i Norge kone og to børn, broder og søster og søstersøn. Jeg reiste til Holtålen til min kones hjem, og var der Mandag den 16. s.m. som var Anden Påskedag. Dagen oprandt med snedrev da vi forlot Holtålen sistnevnte dato, på reise til America. Fra Holtålen station var vi 6 Americane re.

Torsdags morgen den 19de Kl. 7½ forlod jeg Trondhjem og ankom til Kristiansund kl. 12 midnat. Ingen sjøsyge er intruffet. Den 20de ankom vi til Bergen kl. 3 eftm. og derfra kl. 7 eftm. (Regnveir) Om morgen den 21de kl. ½8 ankom vi til Stavanger med Dampskibet Salomo som var vendt mot England. Ved midagstid øinet jeg Norges kyst kanske for siste gang.

Om natten den 23de kl. 11 laag skibet for anker på havnen i Hull, England, efter en nokså bra reise over Nordsjøen. Om morgen den 23de kl. 8 reiste vi fra Hull med jernbanen til Liverpool, en 7 timer jernbanereise. På Emigranthotellet i Liverpool måtte vi være til Fredag den 27de April.

I Liverpool var det mange ting at se, men det tar for lang tid at beskrive dette.

Med Hvide Stars Line Skib, Arabic, reiste vi Fredag aften den 27de fra England, og om morgen den 28de ankrede skibet for Irland. 2 stimbåder kom med Irlandere som skulle reise til America.

Fra den 28de til om aftenen den 30de var det stygt veir og megen sjøsyge, men siden var det klart veir.

Efter 9 døgns reise over Atlanterhavet havnet vi vel i Boston den 5de Mai som var Lørdags aften, og vi fik ikke gå i land før Søndag den 6. kl. 10 form.

Efter Visitering paa Liniens Kontor som varede til kl. 5½ reiste vi med toget vil Chikago, dertil kom vi om morgen den 8de kl. 9 form. der måtte vi være til samme aften kl. 10. Vi reiste derfra med toget til Woodvil den 9de. Der møtte Klaus os. I Woodvil skiftet vi tog, med dette tog var vi et lidet stykke, og steg av i Welwood, strax ved Ingebrigts Løvaas' Farm. Der var mit første besøk i America (USA). Saa fulgte jeg broder Klaus til hans Farm Moholt. Det var den 9de Mai Aar 1906.

Nu er det henrunden 25 dage siden jeg reiste fra mit hjem og fødested Kjerrengvold til jeg setter min fod på Moholt i Wisconsien, America.

Den 10de Mai gik jeg til I. Løvaas hvor min svoger og reisekamerat var og der skrev vi vert vort brev til våre etterlatte i Norge.

Almindelig bededagen 11de begynte vi at arbeide paa Jernbanen (Relerod paa Engelsk) for en dagløn 1½ Daler. Nu har vi dato 26de da jeg nedskriver disse linjer, for jeg er lidt syg i dag og kan ikke arbeide. I Dag 27de Mai har jeg og Klaus, Ragnhild og Erik Ramlo været til P. Stene og der spiste jeg Potetstuing, den første i America.

Tiden har gått som sedvanligt til nu vi har den 3de juni altsaa Pinsedag og jeg er lidt sygelig i

dag. Den 6de juni begynte jeg at arbeide. Nu er tiden gått til vi har den 12de juni. I dag har jeg fått det første brev fra Hjemmet, den 19de juni 1906. Jeg undres paa hvorledes det staar til hjemme i Norge ofte. Jeg venter brev, mine tanker svever til Norge. Jeg kommer mine barn og Kone ihu.

I dag er det den 24de juni. Jeg er hjemme allene nu, efter at jeg har arbeidet i Dag også. Familien Moholt er til Jakob Nesgard i dag, og nu skriver jeg hjem, og et brev til Anders Bekken sender jeg også. I dag den 28de fikk jeg sendt Fjeld-Ljom til en stor fornøyelse at lese. Meget varmt om dagene nu.

Juli den 4de Americas Frihedshelg, var vi hos Løvaas og drak lidt bir. Tiden er nu gåen som sedvanlig til vi nu har den 5de August. I dag skriver jeg til Bersvend Kjerrengvold.

Torsdag den 16de var det meget varmt, 98 grader i skyggen. Alt går som sedvanligt. Den 30de August ingen nyheder. Jeg har ikke fått brev fra min kone siden i juli... Langtsamt, men det går vel. 17 uger i gaar siden jeg kom til America.

I Dag November 26de i 1906, i denne aften Mandag, kom det Sorgens budskap at min elskede lille Datter er død. Hun døde den 7de d.m. det manglede henne 7 dage paa tre aar. Jeg arbeider ikke i dag, det er den 27de, modet er fallen, sørge må man over sine kjære små. Jeg skriver hjem.

I dag er det den 30de Desember, søndag mellom Jul og Nytaar. Nu har jeg hatt min første Jul i America, men hvor langsomt det er. Jeg var fri for arbeide 1de juledag. Det blir nok ingen Jul før jeg kommer til Norge, om jeg kommer dit mer. Måtte Gud give meg Helse og Lykke til neste aar saa er jeg kommen 1 Aar nærmere maalet at jeg snart kan faa reise tilbage til Kone og datter vis jeg lever.

Slut for dette Aar 1906.

Bladet Vendes.

*****

Dagboken fortsetter inn i det nye året. Det berettes om daglige gjøremål og skiftende arbeidsoppdrag. Men brevene hjemmefra forteller at kona blir mer og mer syk, og i mars reiser han heim til Norge, dog en dag før sent til å nå sin kone i live.

I 1909 vender han tilbake til Amerika, og begynner som farmer og bygger seg opp hus, avler hvede, og er skoleholder for barna i Lindsay, inntil et hjerneslag ender hans liv i 1917.

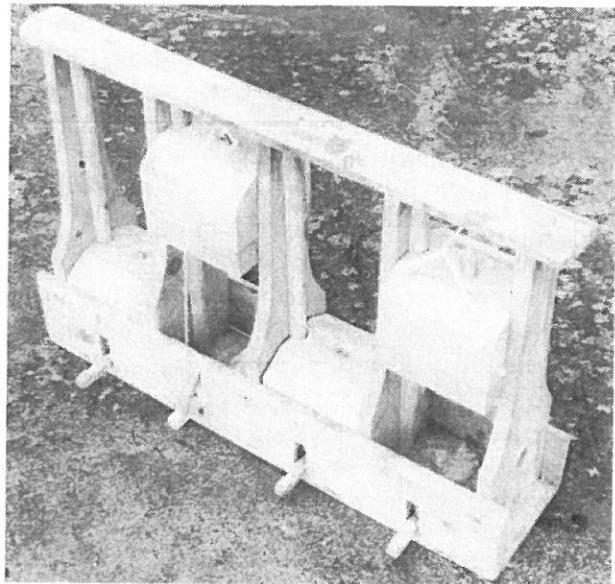
Musefelle

Av Peder Drøyvollsma

Ei effektiv musefelle må en vel kalle den som er plassert i fjøset i Ålen Bygdemuseum — oppi Egga — med museumsnummer ÅB1084. Det er mulig å fange fire mus på en gang.

Fella har fire rom, og hvert rom kan fylles opp med en tung trekloss som henger i et snøre. Snøret er festet i tverrliggeren i en krok og ned på utsiden av rommet der den har et trestykke i enden. Trebiten er i ene enden festet i et hakk i treveggen og den andre i ei anna trestikke som går gjennom veggen og tvers over rommet nesten nede ved golvet.

Når treklossen festes hengende oppe, legges åten for musa på trestikka ned i rommet. Musa kommer så for å spise, og så snart den bruker snuten for å spise, eller setter en fot oppå trestikka, løses systemet med den hengende klossen ut, og klossen faller ned og over musa.

Mine fjell

Mally Gjersvoll

Fjell på fjell i rekker står
så langt mitt auga berre når
eg elskar dykk i all slags ver
min lengt til fjellet alltid går

Når auga fagnar vinterfjell
i måneskinn en frostklar kveld
med himlen full av stjernedryss
som glitrar på det blåe tjeld.

I blonde vare vårfjellnatt
når fuglar let med song og skratt
da er det liv i alle lundar
og sevja stig i busk og kratt

I sumarfjell på kjente stier
eg sitt på tuva berre tier
for eg kan aldri sjå meg mett
på desse kjære fjell og lier

Når hausten kjem og fjellet blør
og fuglesangen etter dør
eg kjenner lengsel i mitt sinn
til fjellheimen som før

Når så det går mot siste kveld
og timeglasets sandkorn fell
da ynskjer eg så sælt få sova
med auga vendt mot mine fjell

På vandring

Av Ole Eidebakk

Skriv et minne frå fjellet nå
når du er innom og kviler.
Minnene står som et lysende tegn
for fremtidens farende venner.

De skrevne ord i denne bok
om løst og fast frå år til år,
om vær og vind og sol som skinn
i døgnets lyse tider.

Vær hilset du vår kjære gjest,
tred inn i vår fjellets hytte.
En prater mye frå munn til munn
i sommerens glade stunder.

Gled deg hver gang du øyner vårt rike,
skjærer en ild i ditt hjertets kjær,
naturens blomster hilses med glede
vaier så friskt for nå er det vår.

Kjølia blunker på instrumentet
varsler vårtregn i ny og ne.
Den høres sikkert som sol og måne
når snøen bråner i li og fjell.

På høydedraget bak sjøens strender
kneiser topper i solgangsbris.
De grønne lier og bekkesusen,
da er man riktig i paradis.

Ureining

Av Eivinn Graftås

Ein har prov på at industrien
gjer stort skadeverk med
ureiningar av levekår og miljø.
— Stopp ureininga, alt liv
på jorda er i fare, liv som
lever og gror, der menenske bor
skal alt

— visne og dø.

Verksemder av ulike slag,
har sine giftstoff dei
ansvarslaust vil bruke.
I forgifta og helsefarlige
miljø ser ein at stadig fleir,
— blir sjuke.

Ureininga av vår kultur
aukar med, spreilinga av
videovald, porno og narkotika,
rockens ulyd plagar,
— folk kvar dag.
Mot ukulturens ureiningar,
tar vi kampen opp,
— og kjempar nye slag.

Menneske kan ikkje leva,
utan den gleda, høgverdig
kultur, og rikt åndsliv gir
med rot i dei ekte
livskvalitetars estetikk og kraft.

vår kulturs grunnvoll
vart lagt, av fedres ånd,
— og skaparkraft.
Tidas ukultur og destruktive
makt skal ikkje,
— få det øydelagt.

Kulturens vaktarar, må fortsatt
stå på vakt, når livsnormar og
livsstandard blir valdt.

Minner fra Åalen Trearbeiderskole

Av Birger Kulbotten

Ålen Trearbeiderskole eller «snekkskula» i provianteringshuset som den gjerne ble kalt, startet opp med første elevkullet i 1930 eller 1931. Det siste kurset var i 1940-41. Det var ingen langvarig epoke for en skole, men den gjorde nok en meget god nytte for den enkelte elev. For bygdesamfunnet hadde den også stor positiv virkning både da og siden. For mange var dette det første og eneste skoletilbud på den tid. På sløyden i folkeskolen hadde vi nok prøvd oss med kniv og høvel, men dette ble noe annet. Om noen ble yrkessnekkeret vet jeg ikke, men at det var en meget god lærdom å ha med videre i livet er det ingen tvil om.

Jeg vil ta for meg skoleåret 1938-39, da undertegnede var elev der.

Fra protokollen for Ålen skolestyremøte den 3. september 1938 ser en at «det besluttes at igangsette trearbeidsskolen også i år, mot at et tilstrekkelig antall elever melder deg. Hans Haugen, Solan Saksvold og John Eidet ble valgt til å utta elever til skolen».

Lærer var Ole B. Stene. Vi eaengan kalte ham bare for Ola Børøm. Ola var en mann med god fysikk, for det hendte at vi elevene fra Ea fikk følge med Ola om morgenens oppover mot Ålen. Vi guttene ble virkelig varme i trøya når vi skulle følge ham.

Snekkeringen foregikk på to plan, og denne vinteren var det eaangan som holdt til i første etasje. Ola var ivrig etter å få lært bort mest mulig, så han sprang hele dagen opp og ned trappene mellom etasjene bestandig med samme fart. Alle elevene hadde stor arbeidslyst, og det var sannelig mye vi fikk laget i løpet av denne vinteren.

Utstyret vårt var nok ikke det aller beste. Jernhøvler var det lite av i Ålen enda — nei, vi hadde heimelagde høvler, men ingen tenkte på det. Ferdighetene ved høvelbenken var nok merkbar i hvert fall i begynnelsen, men det jevnet seg ut mot slutten av kurset. Vi lærte alminnelig møbelsnekking, og også bødkerarbeid. Det ble gjort møbler av både furu og bjørk. Enda står det nok gjenstander i noen heimer som er gjort i provianteringshuset. Å skaffe brukbart trevirke var ingen enkel sak. Det var ikke å gå til noen trelastforretning. For å

få tak i materialer tok jeg sparken fatt og sparket til Haldalen. Der var jeg ikke på mange gårder og spurte meg for. Endelig fikk jeg tak i fine furubord hos Johan Stene på Bjørgum.

Kameratskapet blant elevene var svært godt, noe jeg ser tilbake på med glede. Selvfølgelig utspant det seg mange episoder, og jeg vil ta med noen her.

Som før fortalt, var vi eaengan i første etasje. Dette var det kaldeste rommet i hele bygget, og for å holde varmen måtte vi spe på ovnsvarmen med litt ryggtak og anna. Blant oss fem var det en som var svært så hårsterk. Det hendte vi andre hoppet opp på høvelbenken og løftet kameraten vår etter hårluggen. Han var yngstemann på laget og en kraftig plugg. Som en kuriositet kan nevnes at han enda har en kraftig hårekst, så han tok ingen skade av behandlingen, kanskje tvert i mot.

Jeg kan ikke huske at noen av oss i første etasje brukte tobakk, men i andre etasje var det en som røkte «Tomix». En dag var det en av elevene som hadde med seg en eske snus. Dette var noe vi andre måtte prøve oss på, og resultatet ble at den dagen hadde de fleste med seg maten heimatt.

På den tid var det ikke alminnelig med radio på alle gårder. Men som nærmeste nabo hadde vi Jens Jensås, og der var det radio, og dit var vi velkommen når det var noe ekstra. Men en gang lurte han oss godt. Det var Norgesmesterskap i 30 km langrenn i Kragerø (Arbeidermesterskapet). Der var det ålbygger med, og vi var selvfølgelig spente på hva de kunne klare. Hele klassen stimet i veg ned til «Kongen». Han syntes nok at det ble i meste laget, for han tok i mot oss med beskjed om at «både Polgutten og Borrgutten — Ingvald Storrønning og Reidar Borren — hadde gått på feil tog i Oslo». Vi var nok litt slukkøret da vi ruslet tilbake til høvelbenken. Siden fikk vi høre at dette var bare et påfunn av Kongen. Han var for øvrig ofte

Bjørn Kulttlien.

innom skolen, og vi fikk høre mange gode historier av ham.

Det var forresten mange som var innom for å se hva vi holdt på med. Jo Stentrøen kjørte varer til Samvirkelaget, og han var nesten fast gjest hos oss. Han hadde alltid et lurt glimt i øyekroken, og han var bestandig opplagt på en spøk.

En annen av provianthusets nabøer var Ola Gjære. Han var innom oss ganske ofte for å få slipt kniven.

Snekkarskolen var i det hele et meget godt tiltak som jeg har hatt mye glede og nytte av.

Minner fra Stensli stasjon

Av Odd Skjølvold

Smeltehytta ved Eidet var i full drift enda da Rørosbanen kom i 1877, og det var hyttdrifta som gjorde at Eidet, senere Stensli stasjon, ble lagt såvidt langt nord i bygda som ved Stensligårdene. Stasjonen rangerte i lang tid blant de største på strekningen Røros-Støren, og hadde enda et stykke inn 1950-årene en ganske betydelig trafikk.

I dag rår stillheten i stasjonsområdet ved Stensli. Den ble for flere år siden gjort ubetjent, og

delte således skjebne med så mange andre stasjoner i Gauldalen. Nå er det stasjonsbygningen som står for tur til å bli fjernet, og dermed er de siste sporene borte for alltid.

Nokså underlig å tenke på for en som i mange år, like etter krigen sto midt opp i begivenhetene da det fremdeles var liv og røre ved Stensli, og stasjonen var et sentralt knutepunkt i Ålen.

Disse enkle minnene er hentet fra de aller første årene jeg arbeidet ved Stensli. Stasjonen var den

Jon J. Kjerrengvold - «Jo Posta» med «Ruta» på stasjonen på Stensli i 1953.

gangen, også rent sikkerhetsmessig, av stor betydning, idet den tjente som oppdelingsstasjon for signaltelegrafen, noe som gjorde at stasjonen måtte holdes betjent for alle tog som trafikkerte strekningen.

Det meste av godset til de nordre delene av hovedbygda, Eidet og Hessdalen, gikk over Stensli stasjon, som også hadde en vesentlig del av reisetrafikken fra det samme området. Ellers var posttjenesten og noe av televerkets telegramtjeneste for Hessdalen og Eidet krets knyttet til stasjonen.

Det var 'n Jo Posta på Kjerrengvollen som kjørte gods-, post- og personruta, og som var den egentlige krumtappen i det meste av hente- og tilbringertjenesten ved stasjonen. Alt sammen i et aldri sviktende samarbeid med brødrene sine. Det vil si alle de andre «postkaran». Og bedre «støttespillere» kunne vi stasjonsfolka aldri ha ønsket oss. Alltid hjelpsomme og villige til å ta et tak når trafikken toppet seg opp som verst i de store sesongene.

Naturlig nok var det høsttida, når hessdalingene sto tvikroket over potetgrevene sine, og bygdeslakterne var som mest nærgående ved fjøsdørene, at aktiviteten ved stasjonen var aller størst. Da kunne det nok etter hvert bli både mange og tunge tak

også for oss, uten tekniske hjelpemiddler som vi var. Å lempe potetsekker i tørrvær er en ting. Verre var det når blautsnøskurene satte inn senhøstes, og papirsekkene revnet for et godt ord. Da var 'n Ingmar «nettpå buen» god å ty til. Han hjalp oss alltid med en ny papirsekk eller to når det knep.

Og så var det alle de berømmelige kjøtthekkene da... De representerte for det meste det reneste «jutulverk» både under veiling og opplassing. En dag ble vi nesten opprådd. Hekken var så bjønting at den, da den endelig var kommet inn på vekta, viste en brutto på temmelig nær et halvt tonn! Vi ble kraftig nysgjerrig. Under et lag med solid gråpapir lå et sant uhyre av et hesteslakt, og ikke nok med det; i en ende av hekken befant seg også et kalveslakt vel forvar i en kraftførsekk...

Høsten var også den tida da Grytenholm fra Toten før bygdelangs og kjøpte opp livdyr som han lastet opp og sendte til diverse lokaliteter rundt om i Mjøstraktene.

Heller ikke skal vi glemme at høsten var «ullkjerringenes» storhetstid. Det var nesten ikke hverdag uten at de trappet opp til «hurtien» på tur til Røros med ullsekkene sine, som både måtte måles, veies og ekspederes. En dag skulle mesteren selv — som var synnafjelling være med på godshuset og

Ved kiosken står Per H. Kullbotten, Gustav Olsen, Einar Stensli (Hesjestøen) og Ole P. Almås.

veie en større ullsending. Han tok seg som vanlig god tid og monterte på seg både lue, kappe og kalosjer. Men tilfellet ville at trafikanten han skulle betjene var en kone av aller bråeste slaget, og som ikke fant seg i unødig sommel. Hun kom styrtende tilbake fra godshuset, banket på kontorvinduet og ropte irritert: «Kjem du i dag?» Mesteren fikk det travelt med å komme seg i kalosjene!

De første symptomene på juletrafikken fikk vi omkring 1. desember. De kom i form av «aerogrammer» og julepakker til slekt og venner på den andre siden av blåmyra. Fra den tid økte folkevandringa opp og ned «kålbotnjale» jevnt og trutt fra dag til annen. Men først etter at 'n Ingmar og a Jenny, 'n Pei og 'n Estænn hadde fått julestasen fram i vinduene nede på filialen, ble det virkelig alvor! Da var det slik enkelte dager, at 'n Jo Posta formelig kom flytende over kort- og pakkehaugen, som fylte kontorgulvet fra vegg til vegg. Men storsjauen var ikke fullkommen før 'n Ola og 'n Sigvart Posta samtidig møtte opp og fylte pakkhuset med større og viktigere sendinger. Da «gynget» hele stasjonen bokstavelig talt i juleforberedelser. Både kontor, venterom og godshus var i bruk for ekspedisjon og sortering i øst og vest. Ja, til og med inne fra kjøkkenbordet kunne høres dempete dunk av poststemplet som danset taktfast over nyslikkede frimerker.

Ankommet gods måtte av og til «ringes ut» til mottakerne. Og på sentralen var vi vant med å møte både det gode humør og den raske replikk. En gang lyktes det ikke å få svar fra Hessdalen ved

første forsøk, og da vi ertet litt ved å spørre sentralmannen om han virkelig hadde ringt, svarte han kontant: «E' ringe se ældmørja driv over Hessdalskjølen!»

På Spitsbergen var det mange ålbygger den tida, ofte flere fra samme familie. Og stasjonen formidlet, gjennom såkalte XLH-tegrammer, mang en varm julehelsing over Nordishavet, både til og fra, i dagene før jul. På nyåret reiste anleggskarene igjen tilbake til sitt. Det kunne være både 30 og 40 av dem. Noen skulle til Knaben, andre til Åna-Sira-anlegget, Hemsila, Tafjord, Sunndalsøra, Mølnarodden eller Boris Gleb. De fleste av dem var skytebasær eller syninger, alle sammen respektert og vel anskrevet på sine respektive arbeidsplasser.

Utpå vinteren kom så påska, og med den som regel både tre og fire hundre par ski sammen med mengder av reisegods for utlevering. Senere kom de reisende, for anledningen «innlosjert» i såkalte «Kuvogner» og uten annen belysning enn en rødglopende koksovn midt på vogngulvet. Etter hvert som disse togene sneglet seg fram oppover Gauldalen, steg stemningen ofte foruroligende, og en gang måtte lensmann og betjent tilkalles til Stensli for å stagge gemyttene.

Innimellom hendte det at det falt i min lodd å være «translatør». Mesteren, som altså kom sørfra, hadde litt møye med bygdedialekten, og en dag innunder påske kom 'n Ola Putta kjørende med hest og slae. Ola, som var vel innforstått med «dialektproblemet», traff mesteren i luka. «E' ska hå rapp åt a Reder», sa Ola i full fart. «Hva, hva», mumlet mesteren forvirret. Men Ola bare fortsatte: «Rapp åt a Reder!» Da var det at jeg måtte tre til og forklare at Ola var ute for å hente reisegods til professor Rædher oppe på Hammervolden...

I sommertida var turisttrafikken ganske betydelig, især i gode bærår. Da var tvilsomme multedunker som reisegods et stående problem. Det hendte at emballasjen røk mellom hendene våre under forsøk på innlasting i hurtigtoget.

Ellers var den gamle skikken med at bygdefolket møtte opp for å «sjå på toget» både lørdags- og søndagskvelden, fremdeles i full hevd. Da var det ofte så pakkende fullt på plattforma at togekspeditøren måtte «baute» seg fram mot pensen under togkryssing.

Ellers var sommerens lørdagskvelder de reneste «gudskjelovs-kveldene» for setergubbene. Blidspente og språkende møtte de fram for å være med 'n Jo Posta innover til «seterkullene» sine i Kjøldalen eller ved Hessjøen og Øyongen.

Sommeren 1948 ble det anlagt lasterampe ved Stensli, der 'n «Søder» var både skytebas og syning for arbeidsgjengen. Stasjonen hadde en trafikkelev i 18-årsalderen, og mellom ham og den omgjengelige «Søder» oppsto det i sommerens løp et fortrolig vennskap. Eleven, som stadig var å se i samtale med 'n Søder borte på rampa, ville ikke være dårligere kar enn basen. Og en dag debuterte han med en dugelig pris snus. Han gikk både ussel og likblek fra jobben den ettermiddagen!

Denne eleven var ellers en lystig fyr som stadig deltok i alskens moro blant bygdefolket. En dag satte mesteren eleven sin til å feie golvet i en lukket godsvogn som sto rett ut for stasjonsbygningen. Eleven tok soplimen og satte i gang så støvskya drev. Men hver gang det kom en eller annen over plattforma som han kjente, la han i veg og steppet elegant omkring på vogngulvet mens han danset «flat tango» med soplimen...

Mesteren, som til vanlig var en alvorlig mann, sto i vinduet og så på det hele. Selv han måtte dra på smilebåndet over det kostelige opprinnnet...

Toget er lastet - også med dyr, og før det går fra stasjonen, tar de seg en pause både de som arbeider på toget og Knut Myran, Ole L. Grytbakk og Ole K. Myran.

Barndomsminner fra Finnsådalen

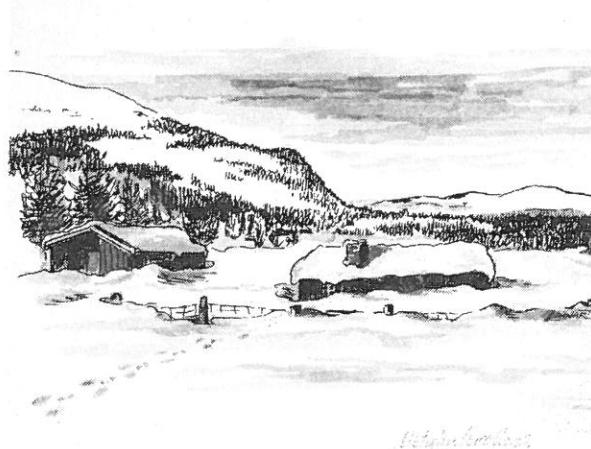
Av Ingeborg Svelmo

Tegninger av Lennart Bentzen.

Det har ikke vært skrevet noe om Finnsådalen som er et pent og herlig sted og trivelig som få med små seterhus og fjøs framme i lia.

Finnsåa bukter seg i kroker og danner små koselige øyer. Bekkene kommer fra fjellet med sin sus og klang og blankt, rent vann. Der er fine lier, og tidligere var det slåtter og små løer hele lia utover. Finnsåa renner etter flata helt til den faller utover og renner i Hesja. Vi har Rødkreene, og Kvenndalen har kanskje navnet sitt etter Kvennstuten, som vokste der nede. Før var det kanskje ikke så mange steder den vokste, men for oss barna var det et ideelt sted.

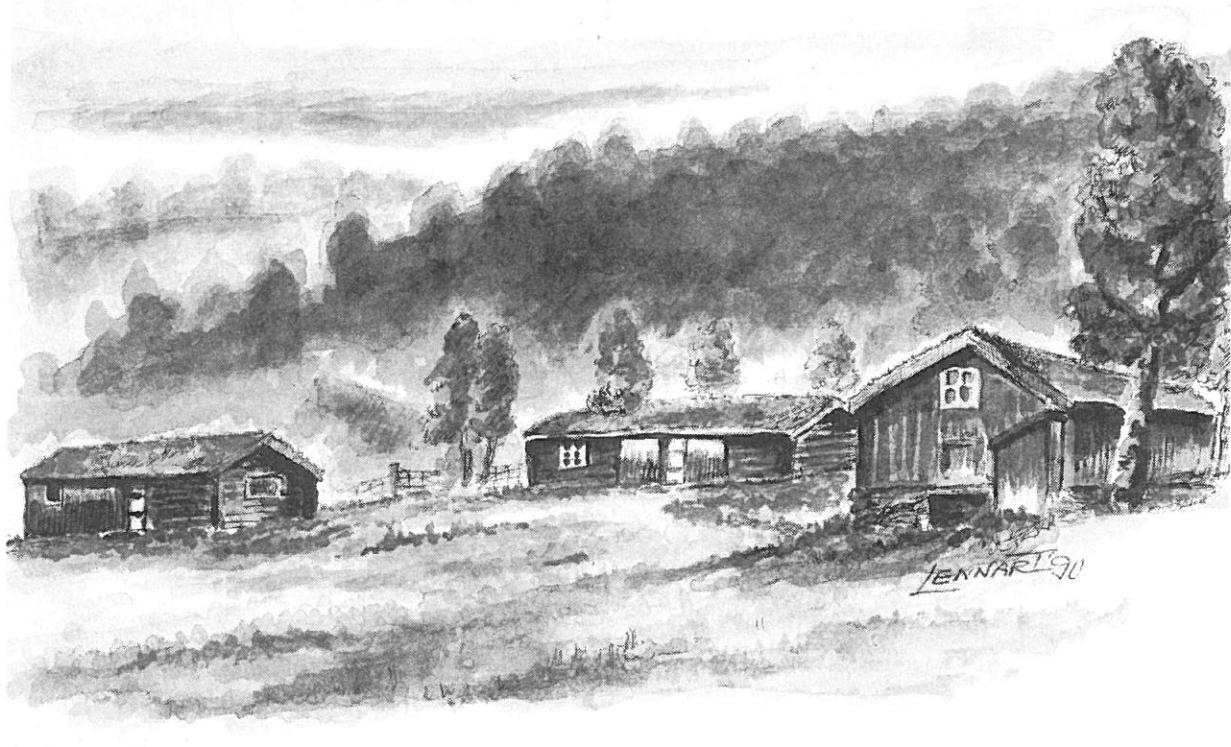
Når vi kom fram fra setra, var noe av det første vi gjorde å se ned i Kvenndalen og finne Kvennstut og lage oss piper. Vi skar opp rota og tørket den så vi fikk det til å ryke. Da satt vi rundt skorsteinen, som det var på setrene da. Vi tok glør og la i pipa for å få det til å ryke av den halvrå rota. Det var ikke å få fyrstikker da. Jeg husker jeg kjøpte meg en fyrstikkeske for 5 øre, og det var noe stort. Vi var mange som satt rundt grua og skulle røke. Etter hvert ble det ovnen og ikke grua.

Ustgårdsvollen.

Så var det måssåfjellet som skulle gjøres. Da var vi oppe tidlig. Vi våknet vel ikke før vi kom ut og gikk oppover Finnsåhøgda og innover. Vi var borte hele dagen. Kastet mose og bar i hop til lass som stod til vinteren.

Seterbudeiene gikk sammen, og det kunne bli flere ganger om dagen til de nærmeste. Om søndagen samlet det seg barn og ungdom fra setrene rundt om, og for det meste samles de på nordre vollen. Da var det lek — tredje mann i vien og

Nordgårdsvollen med Grantrøsetra til venstre.

mange leker som ble brukt da. Om kveldene i mørket var vi røvere med pil og bue.

Jeg husker en gang jeg kom hjemmefra og skulle på Finnsådalen. Jeg gikk over fra Aspås og kom på å gå Finnså oppover for den var så lita. Da jeg kom et stykke oppover, så jeg en stor lys Stein

som var flat på en side. Bent på flaten var det hugget renner i den — en firkant som var som et vaskebrett. Den var sikkert kommet ned fra den gamle Rygglivollen, for det var nedenfor der jeg så den, og det var vel noen som har brukt den som vaskebrett eller løvfjøl som ble brukt da.

Gamalsetret

Av Hallstein Morken

Lita og låg hong døra på gongjarna, omlag halvannan meter høg. Ho var av øksa plank og raudmåla. Lås, klinke og hengsler heimsmidd. Veggene mørk og grå av røyk og elde, enda dei kvar vårt skura i sand og vaska i grønsåpvatn.

På setret var to små, ulike vindauge. I glaskarmen var skøre strek som syntे klokkslettet når sola tangerte. Eit godt hjelphemiddel om vekkar-klokka fann på gå-sakte-aksjon eller tok seg kvil. Som regel var rutene fulle av insekt. Mest svart-

fluggu og brune møkkfluer. Eitt gode var det med møkkfluggu, ho oppsøkte aldri matbordet. Men i makkampen med dei svarte, gjekk ho av med sigeren.

Innafor døra på høgersida, sto skorsteinen, mura av naturstein og fuga i leire. Ved sida ein swingbar trestokk frå golv til tak, med innfelt treplanke med jarnkrok i enden (skjering), der bukkel og andre kokekar kunne henge over varmen. I tillegg var eit «kjeltjarn» plassert under kåpa i brannmuren, med regulærbar jarnstong for også å henge kjeler og gryter på.

Inventaret var som regel spartansk på setrene. Så også i gamalsetret eg skriv om. Attmed skorsteinen ein stor vedkasse utan lokk, der kvist, stelk og skived stakk opp, og kor ei holut sinkbøtte

brenntorv var klemt ned ved eine sida.

Ein temmeleg enkel koppbenk som foruten skivenne, hadde ei hylle under, var plassert på vinstre side av seterdøra. Attmed den sto rømdallen som romma tolv liter og skulle gi fire kilo smør når den var full. Tett ved, separatorbenken med ein grønlakkert Diabolo, og deretter eit lite bord, nærmest ein slaktbenk. Meire plass var ikkje atte før ein nådde dei to sengene ved tverrveggen. Den eine skuvseng frå 1846 med namnet Maret Jørn-Datter Morken. Den andre av bord fastgjort til veggen. Begge hadde förbonste med myrgras. Som underlag skifta det med heimvevd punniplagg og kalvskinnsfell. Overbredsle stømningsfell eller stekkateppen. I putene var ofte krasull som klumpa seg og var vond å ligge på. Om dagane vart åkle og tepper lagt på senga. Kvite putevar med hekla sprang, kunne og stikke fram.

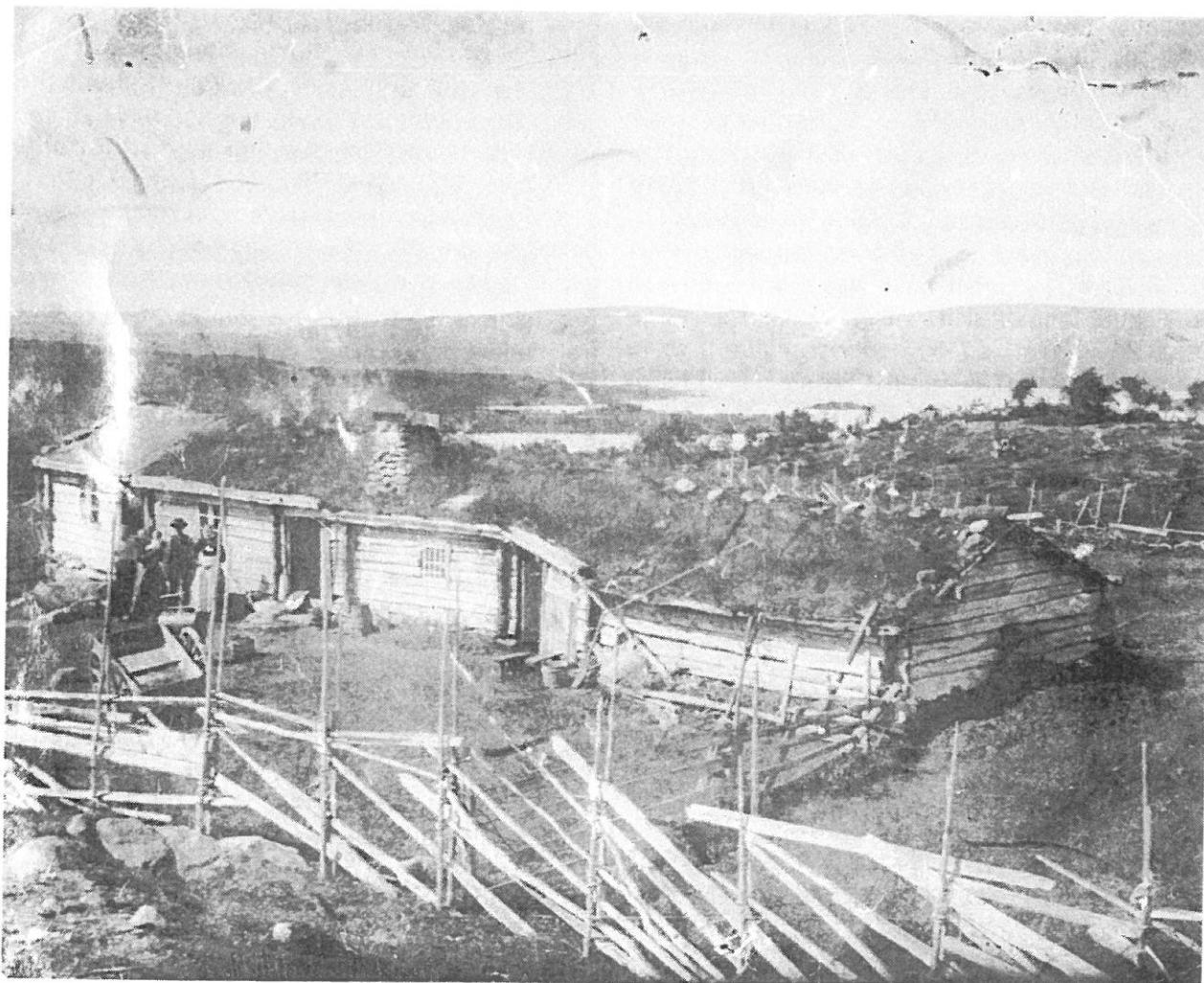
For å få hyllplass, vart det langs øvste veggstokken lagt fjøler på tredrev. Slike hyller var det og

på veggene elles. Her hadde mjøllaup, kaffevern og kaffehus sin faste plass. Saumlaup med bjønntråd, snelltråd, stemnål, skjernål, synåler og nål for å bøte fiskegarn måtte også stå lagleg til.

Millom takásene var og spikra bord for å få hylleplass. Der var den kopparbeslattede møssmørspaden å finne, saman med sleiver, tvørru og ostkløft. Trebonker, asker, ostkjørel og større ting vart sett i tømmermastu i enden med skjælet (gangen). Mastu var også ei rik matbu, med god og nærende kost.

I glørne på skorsteinen lykte og brant det mest som ved en olympisk eld. Omtrent dagstøtt sto bukjelen og kokte. Mjølka var ressurs det måtte tas vare på. For ikkje å nemne fløten. Smøret skaffa kontantene, påsped med sal av geitost.

Når ostkjelen kom ut, kom baksthylla inn. Mat måtte ein lage ekstra mye av til helga, til heimfolket kom. I mastu var seterklubb, klappaskall, hyllkake og vafle, dravle, kjesmus og mølske, samt

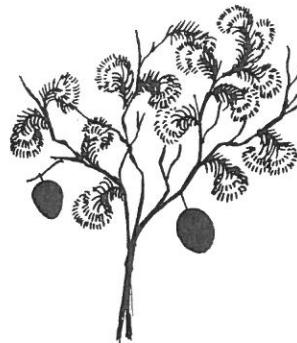
Gamalsetret var frå første tid bygd ende i ende med fjøset. Fjøset vart revet etter 1900 (bilde frå 1898).

aure i eit traug som seterbudeia har fått på garn stukket ut med stong. Seterkjerringene hadde kvar sine garnsteiner ved sjøen.

Når arbeidet med matstellet var fråseggjort, sto ein arbeidskrevande vask tilbake. Vatn måtte hentast i silhuset. På vasstre vart to og to bøtter bore. Når kinnkagge med tilbehør, og alle avkjølingskopper, spann og ringer var på plass, var det å gå i kast med golv og inventar. Når bartuggu og strilørva har hatt ein omgang, var mossuflekker, spilt åkost og nedtrødde deigbiter borte. Skorsteinen krita og kaffekjelen av koppar pussa. Einbar på skorstein, mastugolv og dass.

Helga var kome. Tankane slappa av. Vi lydde etter vognskrammel på Litj-Slettælet. Vi venta far. På stuggutroppa satt mor med bundingen med garnnøstet i ein messingkrok hengt på stakklinninga, og frå høgda bjøllskrammel frå buskaper som var på veg heim.

Gamalsetret vart bygd omkring 1840. Der budde seterfolket til «storingene» var reist. Dei andre romma vart nemleg leid ut til turistar. Avfeldig som setret tok til å bli, måtte det i 1937 vike plass for ei ny seterstugu. I gamalsetret har fleire generasjonar trødd barneskoane sin, frå ein gard der dei «livde millom berg og knaus» og livnæra seg under små forhold. Var det rart tårane villa koma når eg på Villmarkskvelden såg bilde av rester fra senga på Høgvollen der tri generasjonar i min familie låg når dei var i markaslåtten. «Her far og mor sin hugnad fann og sleit og lvide vel...» Lukkelege menneske.

Vårtegn

Av Ole Eidebakk

Himlen blåner og skyer som svant,
det dufter av vår i det grønne.
Årstidens glede kommer og går
før døgnets time forsvinner.

Her vil man hviske et ord i ditt øre,
fenger en tone i naturens gys.
Naturens love fengsler ditt hjerte
søker en tanke dypt i ditt bryst.

Kan du ei høre en lystelig stemme —
vinden og suset i morgengry
skjærer en fredfull lyd som kan høres
under en bugnende gren på vår jord.

Roe deg ikke på bølgenes vinge
føres en hånd i en skvalpende sjø.
Vender man synet og gleden forsvinder
for nå er tiden atter forbi.

Bryt alle stengsler, det rene og varme
rører en glede i naturens favn.
Atter skal sollyset følge vår vandring
rekker og viser en utstrakt hånd.

Man hører en dunkel røst i det fjerne
en brusende elvsus fra fjellets fot.
Lyden segner — sakte, men sikkert,
varsler at våren bryter vinterens bånd.

Blåbær-sjauen og Johan Falkberget

Fra Eystein Eggens «Hverdagsepistler» i Fjell-Ljom

Av Arnljot Eggen

1932 må ha vært det store blåbær-året i Ålen. I allfall er det tydelig i en av Eystein Eggens «Hverdagsepistler» i Fjell-Ljom at han tok imot mye blåbær over disk fra folk som på den måten skaffa seg en kjærkommen biinntekt i trange tider. Handelsmannen solgte bæra videre til grossist i Trondheim som igjen eksporterte den til England, sannsynligvis til ingrediens i engelsk blåbærpai. Det var viktig at bærene ikke ble blaute, men holdt seg tørre før og under transport, som måtte skje fortest mulig. De skulle pakkes i sponfletta kurver for å ha det luftig. En dag som handelsmannen sjøl angir, kjenste han seg nokså oppradd i blåbärmengden.

«Den syvende septembbris anno 32 stod jeg på hodet i et monstrum av en blåbærkasse. Alle mine brokete kremmertanker kretset omkring de blåsvarte markens myriader som lå der sin oppløsning nær og ventet på kurver. --- Nu stod jeg der som en forherdet gammel kremmer og speidet forgjeves etter karavaner belesset med kurver. Kurvmangelen hensatte meg i en slags trancetisltand. Jeg syntes å se stabel etter stabel komme seilende gjennom eteren. De delikate luftspeilinger fikk meg til å deklamere hymner som disse:

Velkommen mine kurver
med siste rusletog!
I hauger og i hurver
omkapp med himlens spurver
— velkommen til mitt knog!

Et kremt inne fra det aller helligste — krumbua — vekket meg opp av de falske hallusinasjoner. Du slette tid! Atter en blåbær-leverandør! Her var gode råd dyre. Jeg la mitt blåmannstryne i begredelige folder og styrtet i full krigsmaling inn på min bransjes tragiske arena».

Nå viste det seg at det slett ikke var noen blåbær-leverandør, men Johan Falkberget som kom innom butikken sammen med Adam Buvold. Eystein Eggen fortsetter i sin epistol:

«Min første tanke gjaldt Bør Børson. Som en jagende falk hadde den berømte dikter her slått ned på en ny modell — den grinaktige Blåbær-Bør som han med lekende satire kunne forme ut og fremstille på en komisk scene.

I befippelsen syntes jeg å merke at han grep

mine blå klør og fikk noen mystiske avtrykk inne i håndflaten. Men instinktet sa meg at han tydet disse avtrykk som en truverdig arbeider tyder sin venn døgnrettens tause og seige kamp med materialet. Og det som kom til å imponere meg mest, var hans jevne, solbrune og solide fjellbondeham.

Gamle minner dukket etter fram. Jeg syntes å erindre at vi møttes første gang for 25 år siden bak en slitt bladdisk opp i Ljomen. Den gangen stod han der som en ung fjellgutt på fallrepet. En inneslengt falk fra fjellene som brøt med den vanlige tradisjon og spredte sine vinger ut på flukt mot lykken og eventyret.

Nå stod han beundret og hedret for sitt litterære arbeid gjennom et quart sekell. Han hadde trådt en kunstners tornefulle sti og båret jernbyrd for de hugmål han hadde satt seg. Den unge dikterspire var ikke blitt stående i utviklingens forgård.

Han så alvorlig på meg:

— Trivs du?

Et halvt harsellerende og halvt avisende svar fikk ham til å se enda alvorligere på meg.

Men nå var vi blitt granner, og som gamle kompisar i penneknektenes laug stod det bare att å fornye bekjentskapet.

Vi stod midt i et gammelt sagamiljø. Konturene av en stor og merkelig bygdekunstner dukket fram foran mester Børres bautasten. Det var denne sten som lå dikteren mest på hjertet.

En edel og høybåren oppgave var sin løsning nær, og i min gamle venns energiske ansikt leste jeg et lite kapittel om det strev han hadde hatt.

Børres mekaniske ferdighet, hans musikalske evner, hans originale dagboksnatater og hans geniale høvdingsyn på forhold og mennesker i en snever samtid, alt dette var en dikters hyldest verdig.

— Gratulerer, sa jeg.

— Nei, ikke meg. *Han der* har unnfangen idéen

— Jeg har bare skrevet litt!

En gammel veteran fra Sextus dukket opp ved dikterens side. En av de «siste geseller» i hans kjente gruvemiljø, men dertil en mann som i femti år hadde notert tidshjulets omdreininger, dagbokopp-tegneren Adam Buvold.

Buvold tok til hatten og trakk seg beskjedent tilbake, men han som hadde oppdaget også denne

mann, hvisket meg senere i øret: «Dette er en betydelig mann».

Jeg stod igjen et vakkert inntrykk rikere — tross blåbærdilla. To tidsaldrer hadde satt stevne foran min disk. Den gamle klokkekakers kløkt og kunst ble knyttet sammen med en annen kunstners flukt og fantasi, og et harmonisk bilde av fjellfolkets saga ble rullet opp. Eventyrene er ennu på vandring, og midt i en døgntrells vita kan de la faklene skinne».

Hvordan problemet med mangelen på blåbærkruver ble løst, står det til slutt ingenting om. Men de to som hadde møtt hverandre som unge i Fjell-Ljom, holdt vennskapet oppe og omgikkes nå og da. Falkberget sendte alltid sine nye bøker til «penneknekten» i Ålen og glømte aldri at denne hadde forsvert romanen «Eli Sjursdotter» mot kritikk fra skrivende ålbygger etter at boka kom ut i 1913. Disse kritikerne forveksla nok historisk virkelighet med ei oppdikta historie og ville ikke gå med på at ei ålbyggjente skulle ha tatt seg av en karoliner under. «Den store nordiske krig» på 1700-tallet! Det var også etter «Eli Sjursdotter» at Eggen skrev et dikt om Falkberget som denne i sin vanlige raushet karakteriserte som klassisk. I 1932 hadde Falkberget bak seg 1. og 2. bind av Christianus Sextus, og de to hadde felles interesse i lokalhistorien i distriktet.

Bautaen over Børre Langland ble avduket 18. september 1932 med Johan Falkberget som taler.

Sommarsong

Av Eivinn Graftås

Solfagre juli, vakraste tida i året,
— vi har sommar.
Sjå, dei stolte trea, jorda har
— grøn eng og blommar.
Gla, over naturens gāve,
— strøymer det over meg vakre songar.
Sommar, solregn, og varme,
— eg gler meg i blomsternes fargeprakt.
Gle deg i dag,
— før hausten med kalde kjem.

Solas varme lys, gir kraft og von,
— sorg du har blir såre minne.
Gi den herlege tida en song,
— før sommarsola svinn.
Sommarens fargar gler auge og sinn.
Eg vil sanke blommar på mark og eng.
Vi treng gode minne,
— før hausten med kalde kjem.

Johan Falkberget

Av Eystein Eggen

Gamle kvite Dovrekallen
løfter staven sin og spør:
Er han son min denne skalden
som har vunne namn der sør?
Høyr, det svarar høgt i hallen:
Han er son min heil og halden.

Her han kleiv frå kalde gruva
opp til sol og fager flukt,
brun og barsk i bergmannshuva,
tenkte stort og strevde trutt.
Og bak breie diktarpanna
mogna mannen år om anna.

Her han kjende spotten svide
draumen sin med kalde ord,
men han hadde lært å lide
av kvar krongelbjørk her nord.
Og med stålspett-støyt i steinen
skaut han vekst frå spottefleinen.

Huldreløkk og minedunder
vart i draumen hans til dikt.
Gamle Dovregubben grunder:
Er det meining skapt i slikt?
Høyr, da svarar heile gruva:
Han har funne sølv i tuva.

Han med viljestål har vunne
riket sitt og eine rår,
fram av fattigdomen funne
skatt som skin i hallen vår
Høgt og kvellt kvin Dovrekallen:
Han er son min denne skalden!

Frå diktsamlinga «Heimen», Eirik Gunnleikson forlag, Risør 1915. Eystein Eggen gav ut fleire diktsamlingar og skreiv fire bygdebøker.

PROTEX AS
TIDLIGERE TRØNDERPLAST A/S

PLASTKONFEKSJON - Regntøy - Arbeidstøy - Sportstøy

Kommunens produsent av klær etc.

Leverandør av:

- **Regntøy** til Politiet · Vegvesenet · NSB · Fiskere
Anleggsfolk o.a.
- **Skytterklær** til Baneskyttere her hjemme og til resten av
Skandinavia, Europa og til fjerne strøk
- **Presenninger** til Oljevirksomheten i Nordsjøen
Fiskeflåten og til lokale brukere
- **Møbelprodukter** til HÅG

abs
SHOOTINGas

VÄPEN og ALT I REKVISA
Stanwall
DESIGN SKYTTERKLÄR

**Totalleverandør av
utstyr for jegere og skyttere
Autorisert våpenforhandler**

*Vi er, og skal forblí,
bedriften som leverer kvalitet for skyttere*

**Kommunens ansatte og politikere
ønsker jule- og nyttårsgjester
hjertelig velkommen til
Holtålen kommune**

**Alle lesere av Oppunder Fjellbandet,
innbyggere i Holtålen kommune
og utflyttere fra Ålen
og Haltdalen ønskes en riktig**

**GOD JUL
og et fredfylt og
GODT NYTT ÅR!**

Holtålen kommune

Håvard Moen
Ordfører